
Vida Deželak-Barič

Organiziranost Komunistične partije Slovenije v partizanskih enotah 1941–1943

Ko so v juliju leta 1941 začeli ustanavljati po načrtu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije prve partizanske čete, se je v njihove vrste vključilo precejšnje število članov KPS. Ti so vse leto 1941 predstavljali najmočnejšo organizirano politično skupino v partizanskih enotah. Od skupno 2058 ugotovljenih slovenskih partizanov v letu 1941 (od tega jih je bilo 134 vključenih v partizanskih enotah zunaj Slovenije) je bilo članov KPS 515 (od tega 36 zunaj Slovenije), kandidatov za člane 37 (2 zunaj Slovenije) in članov SKOJ 251 (12 zunaj Slovenije). Skupno so predstavljali nad 39 % vseh borcev, sami člani KPS pa 25 %. Tako visok delež komunistov izvira iz dejstva, da je bila KPS organizator oborožene vstaje, da partizanske enote niso nastajale spontano in je moral del članov oditi v nastajajoče enote po partijski dolžnosti, po drugi strani pa je partijsko vodstvo zahtevalo, da se vsi kompromitirani člani izognejo aretacijam z vključitvijo v oboroženi boj.

Delež komunistov ob samem začetku vstaje pa je bil še večji, saj so začetna jedra prvih partizanskih enot sestavljali večinoma komunisti, ki so se postopoma umikali v ilegalo že od začetka okupacije, množično pa pa napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo. Znano je, da se je do napada na Sovjetsko zvezo umaknilo v ilegalo na Gorenjskem 13 članov KPS, na Štajerskem 23, na ozemlju, ki ga je okupirala Italija, pa kar nekaj desetih. Ko so se v oborožen upor vse bolj množično začeli vključevati tudi pripadniki drugih političnih skupin, velik del pa je bil poprej sploh politično neorganiziran, je začel delež članov KPS v partizanskih enotah relativno upadati. Tako imamo na Gorenjskem do 5. avgusta 1941 med 356 partizani kar 181 komunistov (tu so upoštevani člani in kandidati KPS ter člani SKOJ) in na Štajerskem v tem času med 198 partizani 167 komunistov. Za Štajersko je značilno, da je ostal delež komunistov do konca leta 1941 izredno visok, najvišji izmed vseh pokrajin, saj je bilo med 266 partizani kar 142 članov KPS in 4 kandidati. Najnižji delež je bil, predvsem zaradi množičnega odziva v decembrski vstaji na Gorenjskem, kjer je bilo v letu 1941 med 1100 borci 176 članov KPS in 19 kan-

didatov. V Ljubljanski pokrajini je bilo med 558 borci 161 članov KPS in 12 kandidatov.¹

V skladu z organizacijskimi načeli partije, da mora biti vsak njen član povezan v partijsko organizacijo, je dobila partija tudi v partizanskih enotah svojo organizacijsko obliko. Le-ta se je razvijala in dograjevala vzporedno, vendar z določenim časovnim zaostankom glede na organizacijski razvoj partizanskih enot.

Osnovna organizacijska enota je bila v partizanskih enotah četna celica. Sestavljali so jo vsi člani KPS v četi. Celica je imela svojega sekretarja, ki je bil običajno politkomisar čete, ni pa to bilo nujno. Nekatere celice so imele sekretarje, katerih funkcija je bila ločena od ostalih vodstvenih funkcij v četi. Taki primeri so bili na primer v Pohorski, Revirski in Rašiški četi. V celici Rašiške čete so postavili celo štiričlanski partijski biro, v katerem sta bila poleg sekretarja celice tudi komandir in politkomisar čete.²

Četna partijska celica v samostojni četi je bila podrejena oziroma odgovorna okrožnemu komiteju KPS tistega okrožja, na območju katerega se je četa zadrževala. Za leto 1941 je nasploh značilna tesna povezanost čet in njihovih partijskih organizacij s terenskimi partijskimi organizacijami in okrožnimi forumi, kar je razumljivo zaradi dejstva, da so se čete praviloma zadrževale na terenu, od koder je izhajala večina borcev, torej na domačem terenu, v četah pa je bilo tudi precej dotedanjih okrožnih partijskih delavcev, od katerih so nekateri še naprej ostali člani okrožnih komitejev KPS. Izrazit primer v tem smislu predstavlja Grosupeljska četa, v katero so iz petčlanskega okrožnega komiteja hkrati prišli kar štirje njegovi člani.³

Četne celice so ostale v letu 1941 edina organizacijska oblika Partije v partizanskih enotah. Za bataljone iz leta 1941 nimamo podatkov, da bi v njih formirali partijski forum, ki bi povezoval vse partijske organizacije (četne celice) v bataljonu. Vzrok je verjetno precejšnja vojaška aktivnost nekaterih bataljonov, stalna izpostavljenost okupatorjevemu pritisku in relativna kratkotrajnost njihovega obstoja. V taki situaciji je verjetno zmanjkalo časa za reševanje organizacijskih vprašanj Partije, vprašanje pa je tudi, ali je partijsko vodstvo v tem času že sploh izdalo navodila za povezovanje Partije na ravni bataljona.

Prvi bataljon, v katerem zasledimo bataljonski partijski forum, to je bataljonski biro (uporablja se tudi naziv komite), je bil 2. partizanski bataljon, ki so ga ustanovili 15. decembra 1941 na Kremenjku. V njem je partijsko delo prevzel Peter Stante-Skala, ki je bil istočasno namestnik komandanta bataljona. S sistematičnim partijskim delom so v bataljonu pričeli januarja 1942, ko je bataljon odšel po napadu na turjaško postojanko prezimovat na Pugled. Tam so ob splošni izgradnji enote v vojaško strokovnem in politično vzgojnem smislu razvili intenzivno partijsko delo. Partijske celice po četah so imele redne tajne sestanke, vsak komunist je bil zadolžen, da politično vpliva

¹ Ivan Križnar, Socialna in politična pripadnost slovenskih partizanov v letu 1941, Slovenske paralele 1973.

² France Filipič, Pohorski bataljon, Ljubljana 1979, str. 19; Lojze Požun, Revirska četa leta 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1961, št. 1—2, str. 125; A IZDG, Rezka Traven, Rašiška četa, str. 91.

³ Radko Polič, Cudežna pomlad, Ljubljana 1979, str. 42, 43, 47.

na določeno število borcev, da jim z osebnim primerom daje vzor in jih na ta način pripravi za sprejem v Partijo ali SKOJ.

Že v januarju so postavili bataljonski biro KPS, ki so ga sestavljali sekretarji četnih celic in namestnik komandanta bataljona kot sekretar biroja. Bataljonsko partijsko vodstvo je najprej pregledalo obstoječo partijsko organizacijo, izključilo nekaj članov, ki so se izkazali kot oportunisti, nato pa jo izpopolnilo z novimi člani, ki so pretežno izhajali iz delavskih in kmečkih vrst. Sprejeli so vse tiste, ki so se v dotedanjih bojih držali hrabro in si s svojim delom pridobili zaupanje in spoštovanje drugih borcev.⁴

Ob reorganizaciji bataljona v brigado 5. aprila in le-te 1. maja 1942 v II. grupo odredov, je Stante kot namestnik komandanta še naprej opravljal dolžnost partijskega sekretarja brigade oziroma grupe. Bataljonske sekretarje pa so 1. maja imenovali tudi za namestnike političnih komisarjev bataljonov.⁵

Prvo poročilo o razvoju in delu partijske organizacije od ustanovitve 2. partizanskega bataljona dalje je Stante poslal šele enkrat v maju 1942.⁶ Takrat so v vseh četah delovale četne celice, bataljoni so imeli bataljonske biroje, na čelu pa je bil grupni komite. Organiziranih je bilo že skoraj polovica borcev, in sicer 117 v KPS in 110 v SKOJ. Vsa komandna sestava (komandirji vodov, komandirji in politkomisarji čet, bataljonski komandanti in politkomisarji) je bila partijska.

Z ustanovitvijo II. grupe odredov, ki sta jo sestavljala Savinjski in Pohorski odred, je enota ohranila nekatere brigadne lastnosti. Bataljone so formalno povezali v dva odreda, vendar do njune ustanovitve dejansko ni prišlo in je enota delovala kot celota pod osrednjim grupnim vodstvom. To je vplivalo tudi na partijsko organiziranost. Bataljonska partijska vodstva so bila vezana direktno na grupni komite, ker odrednih niso ustanovili. Za grupni komite lahko predvidevamo, da so ga poleg njegovega sekretarja sestavljali sekretarji bataljonskih komitejev. Da se je Stante lažje posvetil partijskemu delu, je v tem času začel dejansko opravljati posle namestnika grupnega komandanta Alojz Kolman-Marok, ki je bil formalno komandant Savinjskega odreda.⁷

Za II. grupo odredov lahko trdimo, da je imela spomladi 1942 izmed vseh enot najvišji odstotek organiziranih borcev in v organizacijskem pogledu najdoslednejše izpeljano partijsko organizacijo.⁸

⁴ Ivan Ferlež, *Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941—1942*, Ljubljana 1972, str. 173, 200, 218, 219.

⁵ Isto, str. 253, 268.

⁶ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov (dalje: Zbornik NOV), del VI, knjiga 3, dok. št. 49. Dokument je brez datuma in ga je uredništvo zbornika datiralo s 7. 7. 1942, vendar analiza dokumenta kaže, da je bil napisan enkrat v maju.

⁷ Lojze Požun, *Druga grupa odredov*, Celje 1967, str. 10.

⁸ Zato si ni mogoče povsem razložiti razprave politkomisarja 1. bataljona Pohorskega odreda Staneta Bizjaka-Koste na partijski konferenci na Cinku, kjer je navajal, da se je v II. grupi premalo delalo na utrjevanju KPS, tako da v grupi ni bilo niti celice. Takšna ocena je v nasprotju z zgoraj omenjenim Stantetovim poročilom in z ugotovitvami Ivana Ferleža v monografiji o tej grupi ter Velimirja Kraševca v monografiji o Zapadnodolenjskem odredu (Ljubljana 1985), v katerega so julija 1942 vključili prav 1. bataljon Pohorskega odreda. Predpostavljamo pa lahko, da je s povečano vojaško aktivnostjo zlasti od druge polovice maja 1942 dalje in

O drugih enotah v prvi polovici leta 1942 nimamo skoraj nobenih konkretnih podatkov. Približno oceno imamo le za 3. bataljon Ljube Šerčerja, v katerem naj bi bilo januarja 1942 okoli 80 članov Partije. Ko so v tem mesecu bataljon razdelili na čete, so v vsaki četi organizirali partijsko celico in postavili sekretarje, ki so bili obenem namestniki politkomisarjev.⁹

Druga Belokranjska četa, oblikovana v prvih dneh aprila 1942, ni imela, razen političnega komisarja Matije Bahorja, nobenega člana KPS. Šele z nadaljnjim prilivom novih borcev se je v četo vključilo nekaj članov KPS. Tu je treba opozoriti, da okrožno partijsko vodstvo ni opravilo zadovoljivo svoje naloge, saj je predolgo pustilo novo in neizkušeno četo le njeni komandi, namesto da bi razvijalo politično delo v četi. Direktni stik okrožnega vodstva z belokranjskimi borci je bil vzpostavljen šele v začetku junija 1942.¹⁰

Celo v tako udarni enoti, kot je bila Proletarska udarna četa, je bilo med 108 ugotovljenimi borci, kolikor se jih je zvrstilo v četi, le 10 članov in 4 kandidati KPS. Ko so junija 1942 ustanovili Proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča, je le-ta konec tega meseca, ko je štel nekaj čez 100 borcev, imel le 6 članov in 9 kandidatov KPS. Za partijsko organizacijo je najprej odgovarjal politični komisar bataljona Alojz Založnik-Nikola, v prvi polovici julija pa je bataljon v skladu s sklepi partijske konference na Cinku že dobil namestnika politkomisarja (to je bil Jurij Gliha — Rajko Hrastar), ki je poslej odgovarjal za partijsko organizacijo.¹¹

Že v poletnih mesecih, verjetno julija 1942, pa je poročilo o stanju partijske organizacije v Kočevskem odredu naslednje: v 1. in 2. bataljonu je bilo takrat 19 članov, 18 kandidatov KPS in 33 članov SKOJ.¹²

O vprašanih krepitve partijske organizacije in njene organizacijske izgradnje v partizanskih enotah so zelo kritično spregovorili na partijski konferenci v začetku julija 1942 na Cinku. Ohranjeno gradivo s te konference je pomembno še zlasti zato, ker je predstavilo poleg trenutnih problemov in nadaljnjih nalog tudi težave v zvezi s partijsko izgradnjo v celi prvi polovici leta 1942, o čemer nimamo drugih dokumentov.

Osnovna ocena, ki jo je Franc Leskošek podal v uvodnem referatu o nalogah partije v vojski, je bila, da partijske organizacije v partizanskih enotah niso znale premagati težav, ki so nastale zaradi večje zaposlenosti moštva v vojaškem pogledu od konca zime dalje in da niso znale nadaljevati v novih razmerah politično vzgojnega dela med novinci.

Iz Leskoškovega referata je razvidno, da je centralni komite KPS izdal posebna navodila o ustanavljanju bataljonskih partijskih vodstev, ki se najbrž niso ohranila. Vendar je sam Leskošek ugotavljal, da se je do začetka julija

z množičnim vključevanjem novih borcev, nato pa zaradi pohoda v Polhograjske Dolomite, partijsko delo v grupi začelo upadati, zato je Stane Bizjak poročal pod vtisom prav tega zadnjega razdobja.

⁹ Stane Semič-Daki, Najboljši so padli, knjiga 1, Ljubljana 1971, str. 138—141.

¹⁰ Radko Polič, Belokranjski odred, Ljubljana 1975, str. 187, 188.

¹¹ Franci Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, Ljubljana 1980, str. 312—314, 422—431, 462; ZA CK ZKS, Poročilo Alojza Založnika in Staneta Semiča 24. 6. 1942, dok. št. 6662.

¹² ZA CK ZKS, Poročilo Maksa Nahlika centralnemu komiteju KPS (brez datuma), dok. št. 1446.

1942 ta direktiva centralnega komiteja silno počasi izvajala in da še ni bilo nikjer opaziti odločnega dela bataljonskih partijskih komitejev ter da je obstajala »cela vrsta« bataljonov, kjer partijske organizacije še niso imele bataljonskih komitejev.

Delegat s kočevskega okrožja Maks Nahlik-Samo je poročal, da do njegovega prihoda partijci v 2. bataljonu Kočevskega odreda sploh niso bili organizirani v celice in da politkomisarji partijci niso dobili nobenih direktiv glede ustanavljanja četnih celic. Opazil je tudi, da politkomisarji niso opravljali političnega dela, temveč so bili ti v glavnem »komisarji za prehrano«.

Politkomisar Belokranjskega odreda Dušan Pirjevec-Lojze Brodar je ugotavljal, da četne celice v odredu sicer obstojajo, vendar partijci niso aktivni — prvič zaradi neizobraženosti in drugič zaradi tega, ker jim sekretarji celic oziroma politični komisarji ne znajo dati konkretnih nalog, ampak vedno govorijo le o splošnih nalogah. Pot za aktiviziranje partijskih celic je videl v tem, da se pred partijce postavlja konkretne naloge in kontrolira njihovo izvrševanje, kar bo edino omogočilo izgradnjo partijskega kadra, »drugače bomo uničili avtoriteto KP in ne bomo v stanju izgraditi novih partijskih kadrov«. Za učinkovitejšo izgradnjo partijske organizacije v partizanskih enotah pa je potrebno vzdrževati tudi redne stike med partijskimi funkcionarji v enotah in terenskimi partijskimi organizacijami. Po njegovi oceni so bile partizanske enote do tedaj preveč razbite in prepuščene same sebi, zato te naloge ni bilo mogoče uspešno uresničevati.

Kritično je o stanju partijske organizacije v vojski spregovoril tudi namestnik politkomisarja V. grupe odredov Dušan Bravničar-Veljko Kočevar. Menil je, da partijska celica v partizanskih enotah ni postala »duša« vsega, kot je to postala na terenu, temveč je to vlogo prevzel štab, celica pa je ostajala manj pomembna. Zaradi tega so se zanemarjali partijski sestanki, kritika lastnega dela, kritika in izbira kadrov, to pa je omogočilo, da so se razrasli v partizanski vojski določeni negativni pojavi. Za osnovni vzrok partijske neaktivnosti je imel dejstvo, da so bile partijske organizacije precej prepuščene same sebi, ker niso dobivale direktiv od partijskega vodstva. Opažal je precejšnjo razliko glede tega vprašanja med partijskimi organizacijami na terenu in v vojski. Pri prvih je bil ustaljen sistem stroge kontrole oziroma vodstva, česar v partizanskih enotah ni bilo. Zato v štabih niso vedeli, kdo odgovarja za partijo, kje imajo zvezo naprej in od kod dobivajo direktive. Obstoječe stanje je mogoče presekat le z večjo skrbjo za vzgojo že obstoječih partijskih kadrov, nato pa partijo številčno okrepiti.

O vzrokih, zakaj je partijska organizacija v partizanskih enotah naenkrat postala številčno šibka in neaktivna, je govoril še politkomisar III. grupe odredov Ante Novak. Ugotavljal je, da je po pomladanski ofenzivi, ki so jo izvedle partizanske enote še z zimskimi kadri, prišlo v enote mnogo novincev in enote so pričele hitro naraščati. Naloge, ki so se s tem v zvezi postavljale pred Partijo, so terjale hitre ukrepe predvsem na vojaškem področju, tako »da smo precej pozabili misliti na svojo stranko, da smo mislili samo na to, kako boš opravil svojo dolžnost kot partizan, da boš rešil najbolj nujne naloge«. S hitrim porastom partizanskih enot so se dotedanji partijski kadri razdelili po številnih novih enotah, kar je močno oslabilo partijsko organizacijo. Zgodilo se je celo,

da so bili celi bataljoni praktično brez partijske organizacije. Peti bataljon Notrajskega odreda ni imel v tem času niti enega partijca. Za razmere na Notranjskem je navedel, da tam ni bilo zaradi pomanjkanja kadrov niti namestnikov komandantov niti namestnikov politkomisarjev. O problemu premajhne aktivnosti partijskih organizacij je poudaril, da odgovornosti za tako stanje ne nosijo samo politkomisarji (ki istočasno opravljajo sekretarsko dolžnost), ampak celotno članstvo, ki mora nujno razviti večjo samoiniciativo.¹³

Konferenca je torej jasno pokazala, da je partijska organizacija v vojski postala spomladi glede ne število borcev zelo šibka, organizacijsko neizgrajena in da je njena aktivnost popustila. Razvidno je tudi, da so bila organizacijska načela še neustaljena. Tako so v nekaterih enotah odgovarjali za partijsko delo politkomisarji, druge že namestniki politkomisarjev. Po nekaterih bataljonih so že ustanavljali bataljonske komiteje, večinoma pa jih še ni bilo. Med vzroki za nezadovoljivo stanje partijske organizacije je treba posebej poudariti premajhno skrb partijskega vodstva za njen razvoj tudi v partizanskih enotah. Sorazmerno dolgo zadrževanje partijskega vodstva oziroma nekaterih njegovih članov v Ljubljani, je vodstvu onemogočalo spoznavanje konkretnih razmer in hitro ukrepanje. Izredno ugodna priložnost za vsestransko okrepitev partije v partizanskih enotah Ljubljanske pokrajine spomladi in v zgodnjem poletju leta 1942 je ostala neizrabljena.

Na konferenci so sicer zahtevali vsestranski dvig partije v vojski, ki pa jo še nekaj časa ni bilo mogoče uresničevati zaradi italijanske ofenzive, ki je konferenci neposredno sledila.

Ugotovitve na konferenci so veljale seveda le za notranjske in dolenske partizanske enote, od koder so pač prišli delegati. Glede na to, da je bila glavnina slovenske partizanske vojske zbrana ravno v teh dveh pokrajinah, pa so te ugotovitve veljale za velik del enot oziroma njihovih partijskih organizacij.

Kaže, da si je partijsko vodstvo prizadevalo v tem času povezati partijsko organizacijo predvsem na ravni bataljonov. O odredih, ki so jih ustanavljali v Ljubljanski pokrajini od aprila 1942 dalje, v drugih pokrajinah pa nekoliko kasneje, tudi partijska konferenca ni sprejela nobenih konkretnih nalog v smislu organizacijskega povezovanja partije na tej ravni. Za odrede je značilno, da niso imeli odrednega partijskega foruma, ki bi ga sestavljali delegati iz bataljonskih partijskih organizacij ter štabne celice odreda, pač pa so v glavnem pri vseh štabih odredov imenovali namestnike politkomisarjev, ki so usmerjali partijsko delo v bataljonih, ki so pripadali določenemu odredu. Da pri odredih niso ustanavljali partijskih vodstev, je gotovo odločilno vplivala narava njihovega delovanja. Upoštevati je treba, da bataljoni, vključeni v odrede, v glavnem niso bivali skupaj in da se je odredni štab običajno zadrževal pri enem izmed bataljonov. Od tam je odgovorni za partijsko organizacijo občasno obiskoval druge bataljone. Ker bi bilo v odredu težko nenehno usmerjati partijsko delo iz enega središča in ker je bil odred teritorialna enota, vezan na določeno operacijsko območje, so bili odredni bataljoni (enako kot samostojni bataljoni) podrejeni v pogledu partijske organizacije okrožnim ali pokrajinskim komitejem KPS. Predstavniki teh komitejev so obiskovali bataljonske partijske organizacije, nadzirali njihovo delo, vzdrževali zvezo z odrednim partijskim

¹³ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. št. 98.

organizatorjem in občasno poročali nadrejenim partijskim forumom o delu in stanju partijske organizacije v posameznih bataljonih oziroma odredu. Vendar to sodelovanje ni bilo vedno in povsod enako intenzivno ter zadovoljivo. Odvisno je bilo od razvitosti partijske organizacije tako na terenu kot v odredih, pa tudi od osebnih prizadevanj posameznih funkcionarjev.

Kot je bilo že omenjeno, je večina odredov dobila namestnike politkomisarjev. Najprej so ga imenovali v Dolenjskem odredu, in sicer 9. maja 1942. To dolžnost je prevzel dr. Jože Brilej-Jože Žark, ki ga je kmalu nasledil Dušan Bravničar. Od štirih bataljonov samo 3. bataljon ni imel namestnika politkomisarja. V dokumentu je Brilejeva funkcija opredeljena kot funkcija »pomočnika« politkomisarja.¹⁴ Vprašanje je, ali je izraz »pomočnik« namesto »namestnik« uporabljen zaradi še neustaljene terminologije (občasno ga srečujemo v celem letu 1942, tudi potem, ko je bil izraz »namestnik« že povsem uveljavljen in je jasno, da je bil s »pomočnikom« mišljen »namestnik«), ali pa morda odseva še neizdiferencirano delitev dela oziroma zadolžitev med politkomisarjem in njegovim namestnikom.¹⁵

V junija ustanovljenem Dolomitskem odredu je bil namestnik politkomisarja Román Potočnik. Ko so ravno takrat razformirali Dolenjski odred in ustanovili Zapadnodolenjski in Krški odred, so pri prvem imenovali za namestnika politkomisarja Franceta Perovška-Lada Krčana, ki ga je že naslednji mesec zamenjal Bogomir Peršič, pri Krškem pa Jožeta Ravbarja-Jurkoviča (imenovan tudi Gregor Zemljak). V istem mesecu ustanovljenem Krimskem odredu je

¹⁴ Lojze Vršnik, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in njihovega poveljniškega kadra (Od pomladi 1942 do ustanovitve operativnih con). Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1960, št. 1, str. 191 (dalje: Lojze Vršnik, Pregled enot); Zbornik NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 78; A IZDG, fasc. 4, Osnutek naredbe št. 9 štaba 3, grupe odredov iz druge polovice maja 1942.

¹⁵ Prvi ohranjeni dokument, kjer se omenja namestnik politkomisarja, izvira iz januarja 1942 in se nanaša na eno izmed čet 3. bataljona Ljube Šercerja. Marca 1942 je tudi bataljon imel namestnika politkomisarja — to je bil Cveto Močnik. Glej Zbornik NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 10, 37.

V prvi polovici aprila 1942 je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet naročilo štaboma I. in II. grupe odredov, gotovo pa je ista navodila dobil tudi štab III. grupe, naj se čimprej imenujejo pri vseh enotah namestniki politkomisarjev (Zbornik NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 44 in 50). Konec istega meseca je tudi štab II. grupe odredov, ki očitno omenjenega navodila do takrat še ni prejel, predlagal, da se štabi enot, pri čemer je mislil na bataljone, izpopolnijo z namestnikom politkomisarja, »ki v glavnem opravlja funkcije partijskega sekretarja. Brez od vseh ostalih funkcij osvobojenega partsekretarja si ne moremo zamisliti delovanja bataljona«. (Zbornika NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 68). Njegov predlog je glavno poveljstvo potrdilo 8. 5. 1942, ko mu je sporočilo, da se strinja z imenovanjem namestnikov politkomisarjev, ki v glavnem opravljajo partijsko sekretarsko funkcijo in ki so obenem člani štabov (Zbornik NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 75).

Z imenovanjem namestnikov politkomisarjev je glavno poveljstvo želelo predvsem doseči okrepitev štabov. Operacijski štab glavnega poveljstva je v naredbi (1. 6. 1942) na primer zahteval, da štabi ne smejo biti več le skupine inštruktorjev, ki potujejo od taborišča do taborišča, ampak morajo postati operacijska vodstva svojih čet. Štabi bodo lahko opravljali funkcijo v tem smislu le tedaj, če bodo zagotovili nenehno poslovanje štaba (sprejemanje poročil in navodil, izdajanje povelj) iz enega določenega centra, vedno dosegljivega za nadrejene in podrejene štabe. Da pa bi se ne oslabil živ stik s četami, je treba izpopolniti štabe z novimi sodelavci, to je z namestnikom komandanta in politkomisarja, tako da odsotnost enega ali dveh

postal namestnik politkomisarja Stane Dobovičnik-Krt, v Belokranjskem odredu pa konec julija Matija Bahor-Oskar Slatin.¹⁶

Edino Notranjski in Kočevski odred nista imela namestnikov politkomisarjev, zato je partijsko delo slonelo na politkomisarjih (na Notranjskem je bil Janez Hribar-Tone Pogačnik), na Kočevskem pa Ivan Lokovšek-Jan in Cveto Močnik-Florjan) ter na terenskih partijskih delavcih.

V Kočevskem odredu sta precej delala člana okrožnega komiteja KPS Kočevje Maks Nahlik-Samo in Dušan Drolc-Stane Savinčan. Konec julija je Nahlik poročal, da urejujeta z Drolcem partijsko organizacijo po četah in da bosta kmalu postavila biroje. V 1. bataljonu je bilo takrat samo 7 članov KPS. Mesec dni kasneje je bilo v bataljonu že 20 članov in nekaj kandidatov, ki pa so bili razen enega »neobdelan« kader. Bataljon je že imel biro.¹⁷

Ob formiranju grup odredov so ponekod imenovali tudi pri teh štabih namestnika politkomisarjev. Najprej (konec aprila 1942) je dobila namestnika III. grupa (Dolenjska in Notranjska). Začasno so na to mesto imenovali Janeza Jezerška-Jožeta Sokola.¹⁸ Konec maja je dolžnost prevzel Polde Maček-Borut Zadvorc in jo opravljal do sredine julija, za njim pa do sredine septembra 1942 Franc Perovšek. Vmes je bil na tem položaju nekaj dni v avgustu Cveto Močnik.¹⁹ Z razdelitvijo grupe na III. (Notranjska) in V. (Dolenjska) v drugi polovici junija 1942 je namestnik politkomisarja V. grupe postal Dušan Bravničar-Veljko Kočevar. Za njim je od konca julija do prve polovice avgusta 1942 to dolžnost opravljal Jože Nose-Tone Špan.²⁰

I. in II. grupa odredov sprva nista imeli namestnika politkomisarja. Pri I. grupi je partijsko delo usmerjal njen politični komisar in sekretar pokrajini-

članov štabov ne bo ovirala takojšnjega reševanja najnujnejših vprašanj (Zbornik NOV, del VI, knjiga 3, dok. št. 4).

V poletju 1942 krajši čas niso postavljali namestnikov politkomisarjev po četah in bataljonih, kar je sovpadalo z ukrepi glavnega poveljstva o zmanjševanju števila članov štabov, predvsem pa njihovega spremstva in administrativnega aparata. Edvard Kardelj je v začetku avgusta poročal Ivu Ribarju, da so ukinili funkcijo namestnika politkomisarja čete in bataljona in da želijo s številčnim zmanjševanjem članov štabov le-te čim bolj približati enotam (Zbornik NOV, del VI, knjiga 3, dok. št. 99). Vendar je bil ta ukrep le prehodnega značaja, vsaj kar zadeva bataljone, pri katerih so kmalu nato začeli postavljati namestnike politkomisarjev, če so le imeli na voljo ustrezne kadre. Tudi pri četah občasno še naprej srečujemo namestnike politkomisarjev, čeprav redko.

Ker so bili namestniki politkomisarjev člani štabov, so bili imenovani s strani glavnega poveljstva oziroma nižjih štabov. Tako je prišlo do zanimive situacije, da je partijske funkcionarje v partizanskih enotah formalno (!) postavljalo vojaško in ne partijsko vodstvo.

¹⁶ Lojze Vršnik, Pregled enot, str. 187, 189, 192—194.

¹⁷ A IZDG, fasc. 5, Poročilo Maksa Nalika 30. 7. 1942 Francu Leskošku; Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 59.

¹⁸ Zbornik NOV, del VI, knjiga 2, dok. št. 60; Radko Polič, Belokranjski odred, str. 142.

¹⁹ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana 1978, str. 1039; Tone Ferenc: Florjanova zapuščina v tujem arhivu, Borec 1982, št. 5. Tako v Vršnikovem Pregledu enot kot v Narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem najdemo podatek, da je bil prvi namestnik politkomisarja Polde Maček, in to od začetka aprila 1942 dalje. To ne drži, ker je Maček odšel v partizane šele 22. maja 1942, do takrat pa je bil sekretar zunanjega ljubljanskega okrožja.

²⁰ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem, str. 1029.

skega komiteja KPS za Gorenjsko Lojze Kebe-Gregor Požar, ki se je zaradi neprestanih vdorov gestapa v organizacije KPS in OF glavnem zadrževal pri partizanskih enotah. Konec oktobra pa so za namestnika politkomisarja postavili Staneta Bizjaka-Kosto. Za II. grupo je bilo že omenjeno, da je za partijsko delo odgovarjal Peter Stante kot namestnik komandanta (politkomisar je bil Dušan Kveder-Tomaž). Po prihodu grupe na Štajersko je konec oktobra 1942 dejansko postal namestnik politkomisarja dr. Dušan Kraigher-Jug,²¹ ki so ga za grupo poslali na Štajersko, vendar po krajši poti.

Velika reorganizacija partizanske vojske v Ljubljanski pokrajini poleti in začetek jeseni 1942 je imela tudi za razvoj partije ugodne posledice. Takrat so vse odrede, razen Dolomitskega, razformirali in njihovo moštvo vključili v brigade. Obnovili, oziroma na novo ustanovili, pa so Loški, Notranjski, Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenjski odred.

Takrat so v vseh odredih imenovali namestnike politkomisarjev. V Loškem odredu naj bi to dolžnost prevzel Jože Lemut,²² ki pa je malo pred imenovanjem padel v Slovenskem primorju in nato niso imenovali novega namestnika, na Notranjskem je funkcijo oktobra 1942 prevzel Matevž Hace, v Vzhodnodolenjskem, od ustanovitve odreda sredi septembra do sredine decembra, Ivan Galič-Jovo Gorjanc, v Zapadnodolenjskem odredu pa od ustanovitve odreda sredi septembra do konca decembra 1942 Bogomir Peršič-Marko Dolinc. V Dolomitskem odredu je oktobra 1942 to mesto prevzel Franc Perovšek.²³

Že v jesenskih mesecih se je partijska organizacija sorazmerno dobro utrdila po odredih, in kot je videti iz poročil, se je tudi skrb okrožnih komitejev za organizacije po odredih povečala.

Dolomitski odred je imel v drugi polovici novembra 1942, ko je štel okoli 300 borcev, 53 članov KPS in 24 kandidatov. Člani KPS štaba odreda so imeli lastno celico, medtem ko so bili člani bataljonskih poveljstev priključeni k eni od četnih celic.²⁴

Za 1. četo 1. bataljona Dolomitskega odreda je ohranjen edinstven dokument, ki priča o delu in razvoju neke partijske organizacije v letu 1942. Gre za zapise sej četne celice, ki je bila ustanovljena 15. julija 1942. Do 15. marca 1943, ko zapisnikov ni več, je imela celica kar 26 sestankov.²⁵

Perovšek je bil odredni partijski organizator do 28. marca 1943, ko so ga poslali v Slovensko primorje, naslednji mesec pa so odred ukinili. Nekaj časa je bil hkrati sekretar biroja v 1. bataljonu.²⁶

Notranjski odred je imel konec novembra 1942 v dveh bataljonih (ena četa ni upoštevana) 38 članov in 15 kandidatov KPS. Za 3. bataljon ni podatkov. Cerkniški okrožni komite se je pritoževal, da bataljonski biroji ne pošiljajo poročil. Odred od konca decembra 1942, ko je Hace prevzel dolžnost politkomisarja odreda, do ukinitve aprila 1943, ni imel namestnika politkomisarja.

²¹ Isto, str. 1038; France Filipič, Pohorski bataljon, str. 333, 468.

²² Zbornik NOV, del VI, knjiga 3, dok. št. 132.

²³ Lojze Vršnik, Pregled enot, str. 189, 190, 197.

²⁴ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 83; Rudolf Hribernik-Svarun, Dolomiti v NOB, Ljubljana 1974, str. 310—314.

²⁵ A IZDG, fasc. 5.

²⁶ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 187.

V decembru 1942 se je odred skrčil na tri čete, ki so februarja 1943 šteje 12 članov in 14 kandidatov KPS.²⁷

Vzhodnodolenjski odred je konec oktobra 1942 štel v dveh bataljonih (za en bataljon ni podatkov) 32 članov in 24 kandidatov. Od decembra 1942, ko so Galiča imenovali za politkomisarja odreda, do marca 1943 odred ni imel namestnika politkomisarja. Takrat je to dolžnost prevzel Franc Kocjančič-Stari.²⁸ Aprila 1943 je odred štel 25 članov in 11 kandidatov, v začetku avgusta 1943 pa 40 članov in 14 kandidatov.²⁹

Zapadnodolenjski odred je imel konec oktobra 1942 45 članov in 16 kandidatov KPS. Namestnik politkomisarja je januarja 1943 postal Avgust Farčnik-Sandi.³⁰

Najizčrpnjše podatke imamo za Loški odred do njegovega odhoda v Slovensko primorje oktobra 1942. V odredu so takoj po njegovem formiranju konec avgusta 1942 pregledali v obeh bataljonih partijsko članstvo in pričeli kljub stalnim premikom in akcijam z rednimi partijskimi sestanki enkrat ali dvakrat na teden. Na njih so obravnavali predvsem nepravilnosti in napake, ki so se pojavljale v četah. Začeli so izpopolnjevati partijsko organizacijo z novimi člani ter postopoma postavljati sekretarje celic. V času vzpostavljanja partijske organizacije je bilo v odredu 28 članov in 10 kandidatov KPS.³¹

Vsaj do konca septembra so vzpostavili celice v vseh štirih četah in v treh določili njihove sekretarje, katerih funkcije so bile ločene od drugih funkcij. V obeh bataljonih so formirali tudi štabni celici, v katerih so bili komandant, politkomisar in »pomočnik« politkomisarja. V obeh bataljonih so formirali še bataljonski partijski vodstvi, imenovani »politbiro« (naslednji mesec so ju imenovali že »partijski biro«), katerih sekretarja sta bila pomočnika politkomisarjev v bataljonu, člani pa sekretarji četnih celic. V 1. bataljonu je bil sekretar Franc Caserman-Tesar, v 2. bataljonu pa AnTON Prevec-Dimač. Komandant odreda Mirko Bračič in politkomisar (do prihoda Dušana Pirjevca v odred 1. oktobra 1942 sta to funkcijo začasno opravljala Ivan Turšič-Iztok in Drago Flis-Strela Pohorc) sta predstavljala posebno celico. Konec septembra je bilo v odredu 32 članov in 2 kandidata KPS. Vsi komandirji, komandanti in politkomisarji so bili člani partije. Sredi septembra so ustanovili še štiričlansko kandidatsko celico v odredovi bolnišnici.³²

²⁷ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 4, dok. št. 132 in knjiga 5, dok. št. 128; Miroslav Luštek, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in njihovega poveljniškega kadra (Od ustanovitve operativnih con decembra 1942 do ustanovitve prvih dveh divizij julija 1943), Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1965, št. 1—2, str. 251 (dalje: Miroslav Luštek, Pregled enot).

²⁸ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 186; Miroslav Luštek, Pregled enot, str. 242, 243.

²⁹ ZA CK ZKS, Poročilo Franca Kocjančiča 3. 8. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6365.

³⁰ Glej op. 28!

³¹ ZA CK ZKS, Seznamna partijcev in kandidatov KPS 1. in 2. bataljona Loškega odreda (brez datuma), dok. št. 5460 in 5461.

³² ZA CK ZKS: Poročili politbirojev 1. in 2. bataljona Loškega odreda 29. 9. 1942 OK KPS Cerknica, dok. št. 5439 in 5440; Poročilo Jožeta Koščaka iz septembra 1942 (nedatirano), dok. št. 6602.

V prvi polovici oktobra 1942 se je partijsko članstvo v odredu dvignilo na 37. Do tega časa pa so razformirali bataljonski štabni celici in njihove člane vključili v četne celice. Prav tako je bil v četno celico vključen odredni komandant in verjetno tudi politkomisar, za katerega pa ni podatka. Sekretarstvo partijskega biroja v 2. bataljonu je prevzel Karel Trampuž-Karlo.³³

V tem času so tudi že sistematično razdelili delo med člane partije, oziroma jih zadolžili za posamezne sektorje dela. Študirali so julijsko številko Dela, ki je prinašala članke o vojvodstvu in drugih nevarnih pojavih v partizanskih enotah in na tej osnovi odkrito spregovorili o tovrstnih napakah tudi v lastnih vrstah. Grajali so posameznike, ki so se slabo zadržali med italijansko ofenzivo in nastopili na primer proti politkomisarju 1. bataljona zaradi njegovega surovega nastopanja, uveljavljanja raznih ugodnosti za sebe in podcenjujočega odnosa do terenskih aktivistov. Kot najpomembnejšo nalogo so si partijci postavili boj za povrnitev zaupanja borcev v komandni kader, kar je bilo še posebno pomembno v trenutku, ko se je odred pripravljal na odhod v Slovensko primorje in je bilo prav zaradi pomanjkanja zaupanja v nekatere vodilne kadre opaziti med borci odpor proti odhodu. Postavljali so zahtevo po utrjevanju discipline v enoti, po izboljšanju zdravstvenih razmer, pravičnem razdeljevanju hrane itd.³⁴

Tudi o enotah zunaj t. i. Ljubljanske pokrajine imamo prve konkretnejše podatke šele za drugo polovico leta 1942.

Na Gorenjskem, kjer so junija 1942 ustanovili Kokrški in Gorenjski odred, samostojno pa je deloval še Poljanski bataljon, je bilo sredi julija stanje partijske organizacije naslednje: Kokrški odred je imel 25 članov in 2 kandidata KPS, Gorenjski odred 21 članov in 7 kandidatov in Poljanski bataljon 16 članov. Število članstva je bilo v preteklosti višje in je politkomisar grupe Lojze Kebe poročal, da se je članstvo precej zmanjšalo zaradi žrtev v bojih.³⁵

Odreda sta imela sprva samo politkomisarje. V Kokrškem je bil to Ivan Bertoncelj-Johan. Njegov namestnik je septembra postal Anton Štefe-Kostja. V Gorenjskem odredu je bil politkomisar do septembra Franc Potočnik in nato Matija Verdnik-Štajzi. Namestnik politkomisarja Jože Krajc-Žakelj je bil postavljen šele decembra 1942.³⁶

Konec septembra 1942 je bilo v Gorenjskem odredu 31 članov in 8 kandidatov KPS, v Kokrškem 39 članov (o kandidatih ni podatkov), v Poljanskem bataljonu pa 10 članov in 8 kandidatov.³⁷

Na Štajerskem je do prihoda II. grupe odredov obstojal en sam bataljon. V njem so začeli izgrajevati partijsko organizacijo spomladi 1942, čim so se

³³ ZA CK ZKS, Karakteristike partijcev 1. bataljona Loškega odreda iz 10. 10. 1942 in karakteristike partijcev 2. bataljona Loškega odreda iz približno istega časa (nedatirano), dok. št. 5450 in 5462.

³⁴ ZA CK ZKS: Poročilo o sejah partijskih organizacij v Loškem odredu 10. 10. 1942, dok. št. 5447; Poročilo partijskega biroja 1. bataljona Loškega odreda 10. 10. 1942, dok. št. 5451; Poročilo partijskega biroja 2. bataljona Loškega odreda 12. 10. 1942, dok. št. 5463; Zapisnika sej celic 1. in 2. čete 1. bataljona Loškega odreda 11. oktobra 1942, dok. št. 5452 in 5463.

³⁵ A IZDG, fasc. 10. Poročilo Lojzeta Kebeta 17. 7. 1942.

³⁶ Lojze Vršnik, Pregled enot, str. 200, 201.

³⁷ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 34.

čete ponovno zbrale. V vseh četah so formirali partijske celice in sredi maja določili bataljonskega sekretarja, ki je postal Franc Polh-Egon Kos. Julija 1942, ko je bataljon štel okoli 190 borcev, naj bi bilo v njem po približnih ocenah okoli 60 članov in kandidatov KPS. Organizacije po četah so bile zelo tesno povezane s političnimi delavci — člani okrožnih komitejev na terenu. Ti so sodelovali pri političnem delu v četah, skrbeli za literaturo ter usklajevali terenske politične zadeve z vojaškimi.³⁸

Prihod II. grupe, čeprav močno oslABLJENE, je gotovo pomenil določeno okrepitev tudi za partijsko organizacijo. Za nekoliko kasnejše obdobje je znano, da se je močno razvilo partijsko delo v Pohorskem bataljonu. V njem so pričeli z intenzivnim delom zlasti v obdobju, ko se je pripravljala bataljon na prezimovanje. Takrat so imeli redne celične sestanke in študijske tečaje. Bataljonski sekretar je bil Jože Urisek-Trpin, ki je bil istočasno bataljonski intendant. V začetku januarja 1943 je bataljon štel 28 članov KPS, 7 kandidatov in 16 članov SKOJ, tako da je bila večina borcev organiziranih.³⁹

Tudi v Kozjanskem bataljonu (od februarja 1943 je bila to samo četa) so pozimi okrepili politično delo. Partijski sestanki so bili vsak četrti dan in se jih je udeleževalo 9 članov in kandidatov.⁴⁰ Bataljonski sekretar je bil Božidar Gorjan-Bogo (pred njim je to dolžnost opravljal bataljonski politkomisar Jože Babič-Vojteh), ki je bil istočasno četni politkomisar.⁴¹

Prav tako so formirali celico v Koroški četi, ki je decembra 1942 štela 9 članov KPS, nato pa so sprejeli še nekaj članov in kandidatov. Sekretar je bil politični komisar čete Milan Mrzel-Mile. S celico je vzdrževal redne stike okrožni sekretar Pavle Žaucer.⁴²

Čete v Slovenskem primorju so avgusta 1942 štejele le 11 članov in 8 kandidatov.⁴³ Organizacija pa se je okrepila s prihodom Loškega odreda.

Na prelomu iz leta 1942 v leto 1943 je sledila s strani centralnega komiteja KPS in pokrajinskih partijskih vodstev splošna akcija, da se v vrste partije pritegne čimveč požrtvovalnih borcev, da se organiziranost partije izpelje dosledno po vseh enotah, da se v njih okrepi delo in vpliv partijskih jeder, da se delo partijskih organizacij kot posameznih članov KPS redno preverja; posebno so poudarjali lik komunista — borca.

V tem pogledu so bila pomembna za brigade na Dolenjskem in Notranjskem navodila centralnega komiteja KPS o nalogah in organiziranosti partijskih organizacij iz novembra 1942, za Slovensko primorje ugotovitve in sklepi s prve pokrajinske partijske konference v začetku decembra 1942, za Gorenjsko in Štajersko pa navodila tamkajšnjih pokrajinskih komitejev iz decembra 1942 oziroma januarja 1943.

³⁸ Lojze Požun, Druga grupa odredov, str. 16; Najverjetneje iz julija 1942 izvirata seznama borcev z označbo njihove politične pripadnosti za 2. Letonjevo in 4. Veličkovo četo. V Letonjevi četi je bilo 5 članov KPS, 2 kandidata in 2 člana SKOJ-a, v Veličkovi pa 2 člana KPS, 2 simpatizerja KPS in 1 član SKOJ-a (A IZDG, fasc. 3).

³⁹ France Filipič, Pohorski bataljon, str. 484—490.

⁴⁰ A IZDG, fasc. 3, Poročilo Božidarja Gorjana 6. 2. 1943.

⁴¹ A IZDG, fasc. 3, Pismo sekretariata KP II. grupe odredov 24. 10. 1942 Jožetu Babiču.

⁴² A IZDG, fasc. 10, Poročilo Milana Mrzela 10. 3. 1943.

⁴³ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 49.

Toda možnosti za izpopolnjevanje postavljenih nalog so bile od pokrajine do pokrajine različne. Medtem ko so delovale v najtežjih pogojih partizanske enote na Gorenjskem in Štajerskem, ki so bile izpostavljene jeseni in pozimi stalnemu sovražnemu pritisku in so v tem času doživele izredno težke izgube, so bili po drugi strani ustvarjeni najugodnejši pogoji za vsestransko okrepitev Partije v enotah na Dolenjskem in Notranjskem. Tamkajšnje enote so se že ob pojemanju silovitega pritiska sovražne ofenzive, zlasti pa po njenem koncu, toliko utrdile v splošno vojaškem in političnem smislu, da so bile sposobne postopoma prevzemati pobudo in preiti v protiofenzivo, s tem so kljub stalni bojni zaposlenosti ustvarile objektivno ugodne pogoje za krepitev partije.

Vzporedno s kvalitativnimi spremembami v organiziranosti vojske, kar se je izrazilo v ustanovitvi prvih štirih brigad v Ljubljanski pokrajini, se je dopolnjevala tudi organizacijska sestava partije. Uvedena je bila nova funkcija, funkcija brigadnega sekretarja, oziroma nov forum — brigadni partijski biro. Ker se je večina borcev postopoma vključevalo v brigade, ki so imele zahtevne naloge, je razumljivo, da je centralni komite posvetil posebno pozornost prav partijskim organizacijam v brigadi.

Novembra 1942 je izdal obširno okrožnico, ki jo je naslovil na partijske organizacije v udarnih brigadah. V njej je uvodoma analiziral, zakaj so posamezne partizanske enote, komandirji, komandanti in politkomisarji zagrešili sektaške in vojvodske napake za časa osvobojenega ozemlja in zakaj so v času italijanske ofenzive pokazali premajhno borbenost. Najgloblji vzrok je videl v dejstvu, da v partizanskih enotah »ali partijske organizacije sploh ni bilo ali pa je partijska organizacija skrajno pomanjkljivo delovala«. Partija je avantgarda vsega osvobodilnega boja in potemtakem mora biti vloga partijskih organizacij tudi v partizanskih enotah pomembna, še zlasti v udarnih brigadah, kajti »udarni cvet naše partizanske vojske lahko vzorno goji in vzgaja samo — najudarnejša sila v osvobodilnem gibanju, naša Partija«. Partijske organizacije udarnih brigadah morajo postati ena najpomembnejših partijskih postojank v Sloveniji nasploh.

Člane partije v teh brigadah morajo odlikovati vzorna požrtvovalnost, hrabrost in borbeno tovarištvo. Komunist si na primer ne sme nikoli privoščiti priboljškov, ki jih njegovi soborci ne morejo uživati in ne sme se izogibati naporom in neprijetnim opravilom, ki jih morajo opravljati partizani. Pri prenašanju težav in neugodnosti mora biti komunist vedno v prvi vrsti.

Naloga komunistov je, da na organiziran način nenehno dvigujejo borbeno moralo moštva, da skrbijo, da bo moštvo z veseljem, razumevanjem in zavestno disciplino izpolnjevalo povelja in navodila komandirjev, komandantov in politkomisarjev, da vzgajajo moštvo v duhu nepopustljive borbe za osvoboditev slovenskega naroda in za boljšo bodočnost delovnega ljudstva, v duhu borbe proti zunanjim in notranjim narodnim ter ljudskemu sovražnikom, v duhu borbe za popolno zmago osvobodilne fronte in partije. In končno, komunisti morajo biti najboljši organizatorji političnega dela udarnih brigad med civilnim prebivalstvom.

Nato je centralni komite KPS dal navodila o organizacijski shemi partijske organizacije v brigadah. Osnovna partijska enota je tudi tu celica, ki jo mora imeti vsaka četa. Vodstvo partijskih celic v bataljonu predstavlja bataljonski

biro, vodstvo celotne partijske organizacije v udarni brigadi pa brigadni biro. Brigadni biro je glede na gibljivi in manevrski značaj udarne brigade podrejen neposredno centralnemu komiteju KPS.

Dalje je spregovoril o sprejemanju novih članov, o tem, kakšne napake so se v zvezi s tem vprašanjem v preteklosti pojavljale in kakšna naj bo smer v bodoče. V poštev za nove člane partije pridejo tisti partizani, ki so se že, ali v katere je upravičeno zaupanje, da se bodo še izkazali kot vdani in hrabri borci, ki sprejemajo partijski program in ki želijo v njej aktivno sodelovati. Pri izbiri kandidata pride v poštev »čistota karakterja, neomadeževana preteklost, o kateri je treba kandidata vestno in podrobno izprašati, discipliniranost in požrtvovalnost v sami partizanski edinici, borbena tovarištvo v odnosu do drugih partizanov. Ne gre toliko za vprašanje, če zna kandidat lepo in gladko govoriti. /.../. Gre nam pa za to, da dobimo v Partijo dobre partizane, zlasti iz vrst delavcev in malih kmetov, ki bodo vsaj sčasoma sposobni kar najtesneje se povezati s partizansko in civilno množico ter ji postati resnični, spoštovani in uspešni vodniki«. Glede sprejemanja v preteklosti je centralni komite ocenjeval, da se je »mnogo grešilo«. Po eni strani je bila prisotna ozkost in je veliko partizanov, ki bi resnično zaslužili, da postanejo partijski kandidati oziroma člani, ostalo zunaj partije, »po drugi strani pa smo sprejemali razne gobezdave in avanturistične tuje elemente, ki Partiji niti med partizani, niti med civilnim prebivalstvom niso delali časti«. Te napake je treba popraviti s kontrolo njihove preteklosti in njihovega ponašanja zlasti med zadnjo italijansko ofenzivo in tiste, ki ne izpolnjujejo pogojev, brezpogojno izključiti iz partije. Kandidate, skojevce in simpatizerje, ki so se izkazali predvsem med ofenzivo, pa takoj sprejeti v partijo. Splošna smer je bila torej naslednja: mnogo širše kot dotlej odpreti vrata v partijo poštenim in borbenim borcem, iz njenih vrst pa izključiti tiste, ki zaradi špekulantstva in neborbenosti ne uživajo več zaupanja partije.

Navodila so še opredelila vlogo partijske organizacije in vsebino partijskih sestankov. Opozorila so, da je treba nujno prekiniti s precej uveljavljeno prakso, ko potekajo partijski sestanki po okosteneli šabloni, namesto da bi izražali resnično partizansko in politično življenje v enoti. Takšni pojavi po oceni centralnega komiteja samo dokazujejo, da partijska organizacija ne obravnava in ne vodi vsega življenja v partizanski enoti, sredi katere deluje. Na partijskih sestankih je treba poleg proučevanja partijske literature in partijske linije obravnavati predvsem, kako naj partijska celica vpliva na celotno enoto, tako v vojaškem kot političnem pogledu. To naj ne pomeni, da prevzame partijska organizacija vlogo komande. Njena naloga je, da pomaga komandi in dviga med partizani njeno avtoriteto, da najaktivneje sodeluje pri organiziranju celotnega vojaškega in političnega dela v brigadi ter skrbi, da se v okviru vojaškega ustroja in vojaške discipline dosledno izvaja partijska, vojaška in politična linija. Gre torej za to, da bo partija »tesno in avantgardistično«² povezana z vsemi vprašanji brigade.

Med najaktualnejše naloge partijskih organizacij so navodila naštetla naslednje: a) z objasnjevanjem in osebnim vzgledom pomagati, da izvedejo brigade prehod iz neposredne poofenzivne reorganizacijske periode v partizansko ofenzivo proti okupatorju in beli gardi v smislu naredbe in dnevnega povelja glav-

nega poveljstva z dne 19. septembra 1942; b) sodelovati pri organiziranju vojaških vaj in politično vzgojnega dela med partizani na temelju programa za kratek politični partizanski kurz, ki ga je izdajo poveljstvo; c) pomagati politkomisarju in odgovornemu za agitacijo in propagando, da organizirajo brigade na območju, kjer se gibljejo, kar najaktivnejše politično delo med civilnim prebivalstvom; d) v brigadah morajo partijske organizacije ustvariti kar najtesnejši odnos s krščansko socialističnimi delavci in utrjevati zavest o nujni enotnosti proletariata kot najzanesljivejšem jamstvu za enotnost in zmago osvobodilne fronte — delovati je treba v smislu skupnih predlogov vodstva partije in krščanskih socialistov za konferenco Delavske enotnosti; e) takoj je treba organizirati krožke za obvezen študij partijske literature in Zgodovine VKP(b); f) partijske organizacije so odgovorne tudi za izgradnjo SKOJ-a, kamor sodijo vsi tisti pošteni partizani, ki sledijo politiki partije in priznavajo njeno avantgardno vlogo.⁴⁴

Kakšno je bilo stanje partijske organizacije v partizanskih enotah v vseh slovenskih pokrajinah in kako se je do tega časa močno okrepila v enotah Ljubljanske pokrajine, zvezo iz obširnejšega poročila organizacijskega sekretarja centralnega komiteja KPS Borisa Kraigherja iz sredine decembra 1942. V enotah na Dolenjskem in Notranjskem je bilo takrat okoli 410 članov in kar okoli 300 kandidatov. Število kandidatov kaže obširno akcijo za številčno okrepitev partije. Od članov KPS jih je okoli 280 odpadlo na brigade, ostalih 130 pa na odrede.

Članstvo v ostalih pokrajinah je bilo številčno zelo nizko, seveda pa so tudi enote štejele neprimerno manj borcev. Med borci v Slovenskem primorju naj bi bilo okoli 40 članov, na Gorenjskem okoli 50 članov ter na Štajerskem tudi okoli 50. Organizacijski sekretar je menil, da je število partijcev v Slovenskem primorju med drugim tako nizko, ker je med partizani tudi precej dezertirjev iz italijanske vojske, ki do vstopa v partizansko vojsko niso mogli aktivno sodelovati v narodnoosvobodilnem gibanju in rabijo zato daljšo vzgojno dobo, za Štajersko in Gorenjsko pa je ocenjeval, da je treba nizko število članov pripisati »predvsem sektaškim nagnjenjem naših famkajšnjih članov, ker bi po junaštvih, požrtvovalnosti in vztrajnosti naših tamkajšnjih partizanov morala biti skoraj več kot polovica članov Partije.«⁴⁵

Istočasno je poročal tudi Edvard Kardelj. O političnem vplivu oziroma vlogi partije v partizanskih enotah je ugotavljal, da je vojska v političnem pogledu popolnoma »naša«, tj. partijska, ne samo po splošni liniji, ampak tudi po sestavi, da pa ima ta okolnost tudi svojo slabo stran, ker je vir »neprestanega sektaštva«. Borci so izšli iz najrazličnejših političnih skupin, s popolnim zupanjem predvsem v KPS, toda preostajajo še nekateri, ki so ostali politično navezani na svoje skupine in prav proti tem ljudem »naši mnogokrat postopajo zelo sektaško«.

O odnosih z zavezniki je dejal, da v pogledu vojske ni posebnih težav, da je iz njihovih vrst nekaj komandirjev in komandantov, »politkomisarji pa so vsi komunisti. Odkrito smo jim povedali, da funkcijo politkoma ne damo ni-

⁴⁴ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 110.

⁴⁵ Jesen 1942, dok. št. 209.

komur in pristali so na to, toda prav sedaj v zadnjem času v odredih, kjer so naši postopali sektaško, zahtevajo namestnike politkomisarjev«.

Partijsko vodstvo ni želelo s postavljanjem te zahteve s strani zaveznikov zaostrovati medsebojnih odnosov in je bilo pripravljeno, če bi zavezniki vztrajali, da ti dobijo »nekoliko namestnikov politkomisarjev«. V tem primeru bi bilo treba prenesti funkcijo partijskega organizatorja na tistega, ki odgovarja za agitacijo in propagando (tega potem niso storili). Kardelj je poročal, da so to prakso že vpeljali v brigadah, ker so bili seznanjeni, da je takšen sistem uveljavljen v brigadah na Hrvaškem, sporočil pa je, da so že prejeli navodila od centralnega komiteja KPJ, iz katerih je razvidno, da so partijski organizatorji v brigadah namestniki politkomisarjev.⁴⁶

Odgovorne za agitacijo in propagando pri štabih brigad je glavno poveljstvo imenovalo z naredbo 16. septembra 1942.⁴⁷ Ker so ti prevzeli dolžnosti partijskega organizatorja, so te dolžnosti za ta čas enakovredne položaju namestnika politkomisarja brigade.

V sredini julija 1942 ustanovljeni brigadi Toneta Tomšiča je bil prvi namestnik politkomisarja Niko Šilih-Boris Nikič, od sredine septembra do smrti (4. novembra 1942) Lado Babič-Lado Smuk, nato v. d. Bogdan Osolnik. Agitprop je v septembru prevzel Oskar Šavli-Silvo Marjanovič. Centralni komite ga je že oktobra določil za člana pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Po njegovem odhodu pa je dolžnost partijskega organizatorja prevzel odgovoren za agitprop Fedor Kovačič-Jože.⁴⁸

V brigadi Matije Gubca, ustanovljeni v začetku septembra, je bil prvi namestnik politkomisarja Jože Ravbar-Gregor Javor, od sredine septembra do začetka oktobra pa Zoran Dobravc. Agitprop je prevzel Dušan Bravničar, ki je v začetku oktobra postal tudi namestnik politkomisarja.⁴⁹

V brigadi Ivana Cankarja je ob njeni ustanovitvi 23. oziroma 28. septembra 1942 prevzel agitprop Jože Mazovec-Tine Dolgan, ki je nato 6. decembra nasledil dotedanjega namestnika politkomisarja Jožeta Borštarnja.⁵⁰

Brigada Ljube Šercerja je imela ob ustanovitvi 6. oktobra 1942 samo odgovornega za agitprop. Na to mesto so imenovali Cveta Močnika-Florjana, ki je že v oktobru poročal kot sekretar brigadnega biroja in ni posebej omenjal sektorja agitprop. Namestnika politkomisarja je brigada dobila šele konec decembra 1942, ko je v brigado prišel dotedanji politkomisar Notranjskega odreda Stane Dobovičnik-Krt. Ta je poslej odgovarjal tudi za partijsko organizacijo, Cveta Močnika pa je centralni komite poslal v Slovensko primorje.⁵¹

Tako je do konca decembra 1942 postopoma usahnila povezanost med agitacijsko propagando in partijsko-sekretarsko zadolžitvijo v brigadah. Poslej je za partijsko organizacijo spet skrbel namestnik politkomisarja.

⁴⁶ Jesen 1942, dok. št. 207.

⁴⁷ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 27.

⁴⁸ Ljube Vršnik, Pregled enot, str. 188; Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 3, dok. št. 148; Franci Strle, Tomšičeva brigada, knjiga 2, Ljubljana 1986, str. 18, 224 in 296.

⁴⁹ Ljube Vršnik, Pregled enot, str. 195.

⁵⁰ Isto, str. 196.

⁵¹ Miroslav Luštek, Pregled enot, str. 250.

Z odlokom izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 1. oktobra 1942 pa je tudi takrat novoimenovani politični komisar glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Boris Kidrič (nasledil je Ivana Mačka) dobil tri »pomočnike« iz vrst KPS, krščanskih socialistov in sokolov. Kot predstavnika partije je na to mesto imenoval dr. Jožeta Brileja-Bolka Brezarja. Naloga pomočnikov je bila izvajanje nadzora nad politično izgradnjo in skrb za čim višjo politično raven čet.^{51a}

Stanje partijske organizacije po brigadah je bilo proti koncu leta 1942 naslednje:

Za Tomšičevo brigado imamo podatke samo za 2. in 3. bataljon, ne pa za 1. Po poročilu biroja 3. bataljona je bilo sredi novembra 1942 v tem bataljonu med 81 borci 30 članov in 6 kandidatov KPS. V vseh četah in pri bataljonskem štabu so delovale celice, ki so imele od 24. oktobra dalje skupno kar 35 organizacijskih, študijskih in izrednih sestankov. Biro je še sporočil, da so v celici 2. čete postavili novega sekretarja, ker je do tedaj to funkcijo opravljal kar komandir čete.⁵²

Za 2. bataljon je 30. decembra 1942 poročal brigadni partijski organizator Fedor Kovačič. V tem bataljonu je bilo konec oktobra 32 članov in 6 kandidatov, sredi decembra 29 članov in 11 kandidatov in konec decembra z vključitvijo enega bataljona Zapadnodolenjskega odreda 47 članov in 10 kandidatov. Hkrati je Bradeško obvestil centralni komite, da je formiral brigadni biro, »ki že redno posluje po več mesecih mrtvila«. Podatkov za 1. in 3. bataljon še ni imel.⁵³

Brigadni biro Gubčeve brigade, oziroma v njegovem imenu Dušan Bravničar, je poročal centralnemu komiteju 19. decembra 1942. Partijsko delo je bilo v poslednjem času usmerjeno predvsem dvigu udarnosti brigade ter k izgradnji partijcev. Najbolje je delo napredovalo v 1. in 3. bataljonu, slabše pa je bilo sprva v 2. bataljonu, iz katerega je bilo treba že ob formiranju brigade polovico članov KPS izključiti iz partije, »ker niso spadali v njo«. Ta bataljon je bil sestavljen iz raznih skupin II. grupe odredov, ki so se med prebijanjem grupe čez Gorenjsko vrnile v Ljubljansko pokrajino. V štabu brigade je bilo takrat 9 članov KPS, 2 kandidata in 2 člana SKOJ, v 1. bataljonu 22 članov KPS, 6 kandidatov in 33 članov SKOJ, v 2. bataljonu 26 članov KPS, 12 kandidatov in 33 članov SKOJ (razmere so se v decembru že ustalile), v 3. bataljonu pa 24 članov KPS, 14 kandidatov in 47 članov SKOJ. Od skupno 500 borcev jih je bilo organiziranih kar 230.⁵⁴

Za Cankarjevo brigado je v imenu »sektorja agitprop« podal poročilo Jože Mazovec 18. novembra 1942. Ob ustanovitvi brigade je imel 1. bataljon 20 članov in 6 kandidatov, 2. bataljon 15 članov in 8 kandidatov, 3. bataljon pa 5 članov in 2 kandidata KPS. Do dneva poročanja se je število neznatno spremenilo. Število članov KPS se je v 1. bataljonu dvignilo na 22, v 2. bataljonu

^{51a} Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 49.

⁵² Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 91.

⁵³ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 140; Franci Strle, Tomšičeva brigada, knjiga 2, str. 397–401.

⁵⁴ Pismo brigadnega biroja Gubčeve brigade je objavljeno v Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 128, seznam članov KPS, kandidatov ter članov SKOJ-a, katerega je biro poslal istočasno s pismom, pa hrani ZA CK ZKS, dok. št. 5734.

na 21, v 3. bataljonu na 9, o kandidatih pa ni podatkov. Brigadna štabna celica je štela 8 članov, članstvo SKOJ pa je v celi brigadi znašalo 71. Sekretar je ugotavljal, da so partijci mladi, v glavnem sprejeti v partijo že v partizanih in da je zato otežkočena izbira funkcionskega kadra. Najbolj kritično je bilo stanje v 3. bataljonu, ki je nastal iz 2. bataljona Belokranjskega odreda in je ob prihodu v brigado imel samo 5 članov KPS.⁵⁵

O Šercerjevi brigadi je sekretar Cveto Močnik poročal že oktobra 1942, kmalu po ustanovitvi brigade. Vse čete v obeh bataljonih so imele partijske celice, oba bataljona pa biroja. Formirali so že tudi brigadni biro. Bataljonski biro so sestavljali sekretarji četnih celic, vanj pa so nameravali vključiti tudi bataljonskega sekretarja SKOJ-a, čim bi SKOJ trdneje organizirali. Brigadni biro so sestavljali sekretar brigadnega biroja, sekretarja obeh bataljonskih birojev in sekretar štabne celice brigade, za katerega so predvideli, da bo postal tudi sekretar brigadnega biroja SKOJ.

Sekretar je še poročal, da je bila partija v enotah, preden so bile vključene v brigado (vključili so 2. in 4. bataljon nekdanjega Krimskega odreda in borce nekaterih razbitih enot nekdanje III. grupe odredov), precej neaktivna in da v enem bataljonu ni bilo biroja. Pred vključitvijo v brigado je bilo v 1. bataljonu 8 članov ter 12 kandidatov, v 2. bataljonu pa 14 članov in 4 kandidatinj KPS. Število se je v kratkem dvignilo v 1. bataljonu na 20 članov in 24 kandidatov, v 2. bataljonu pa na 21 članov in 8 kandidatov. V štabu brigade je bilo 7 članov in 1 kandidat. Skupno je bilo torej v brigadi, ki je štela okoli 200 borcev, 48 članov in 33 kandidatov, v glavnem iz vrst proletarcev (skupno 68), kmetov je bilo samo 5 (tu so gotovo upoštevani samo večji kmetje, medtem ko so mali kmetje šteti k proletarcem) in 8 intelektualcev.

Da bi bilo partijsko delovanje čimbolj vsestransko in vpliv partije v brigadi večji, so partijce zadolžili za posamezne sektorje dela: politično-izobraževalni, kulturno-prosvetni, vojaški, mladinski, higienski in obveščevalni sektor.⁵⁶

Takšna delitev partijskega dela se je postopoma uveljavila tudi v drugih enotah.

Konec decembra 1942, ko se je brigadi priključil še 3. bataljon, pa je bilo v njej 75 članov in 73 kandidatov KPS.⁵⁷

Decembra 1942 je sledila še ena reorganizacija slovenske vojske. Namesto grup odredov so uvedli štiri operativne cone in imenovali nove štabe. Namestnika politkomisarja sta takrat dobili samo I. in IV. operativna cona.

V I. operativni coni (Dolenjska) je bil ves čas do ukinitve cone sredi julija 1943 namestnik politkomisarja Dušan Majcen-Nedeljko.

V štabu II. operativne cone (Notranjska) je bil samo politkomisar. To funkcijo je opravljal poverjenik centralnega komiteja KPS za Notranjsko Franc Popit-Jokl do ukinitve štaba 23. maja 1943.

⁵⁵ ZA CK ZKS, Poročilo Jožeta Mazovca 18. 11. 1942 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 5740.

⁵⁶ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 53. Objavljen dokument je datiran 2. oktobra 1942, kar seveda ne drži, saj je bila brigada ustanovljena šele 6. oktobra. Original (ZA CK ZKS, dok. št. 5715) je na mestu, kjer je zapisan datum, delno poškodovan. Poročilo je bilo napisano 12. ali 22. oktobra. Glej še: Milan Guček, Šercerjeva brigada, Ljubljana 1973, str. 16, 17.

⁵⁷ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 141.

Štab III. operativne cone (Slovensko primorje in Gorenjska) je bil sestavljen iz primorskih in gorenjskih kadrov. Za politkomisarja so imenovali Franca Ravbarja-Viteza. Ker sta 14. januarja 1943 padla Franc Ravbar in namestnik komandanta Stane Starc-Fazan in ker je glavni štab spoznal, da alpska operativna cona ne bi mogla uspešno operirati na tako obsežnem ozemlju, je 21. februarja 1943 ustanovil primorsko operativno cono. Za politkomisarja je imenoval člana pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko Dušana Pirjevca, njegovega namestnika (Drago Flis-Strela) pa so imenovali šele 24. junija 1943, toda že sredi naslednjega meseca so cono ukinili.

Gorenjsko operativno cono so kot II. cono ustanovili šele 24. junija 1943. Za namestnika politkomisarja so imenovali Staneta Bizjaka-Kosto. Tudi to cono so 4. avgusta 1943 ukinili.

V štabu IV. operativne cone (Štajerska in vzhodni del Koroške) so za namestnika politkomisarja imenovali dr. Dušana Kraigherja, začasnega sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Ko je spomladi 1943 politkomisar Dušan Kveder odšel na Dolenjsko, je Kraigher dejansko opravljal naloge politkomisarja. Po njegovi smrti 15. junija 1943 so za namestnika politkomisarja imenovali dotedanjega politkomisarja Kamniško-savinjskega odreda Mitjo Ribičiča-Cirila, ki pa funkcije ni prevzel. Ker tudi drugi na novo imenovani člani štaba niso prevzeli dolžnosti, štaba cone do septembra 1943 ni bilo.⁵⁸

Brigade na Dolenjskem in Notranjskem so zimske mesece uspešno izkoristile za vsestranski dvig partije kljub njihovi stalni ofenzivni dejavnosti. V tem času se je partijska organizacija dokončno ustalila oziroma izpopolnila. Četne celice so v glavnem dobile sekretarje, ki niso bili več v isti osebi, tudi politkomisarji ali celo komandirji čet in v nekaterih bataljonih so postavili nove namestnike politkomisarjev.

Tako je brigadni biro Šercerjeve brigade konec januarja 1943 poročal, da so v dveh četnih celicah, kjer sta sekretarstvo opravljala partija iz štabne patrolje imenovali nova sekretarja, ki zaradi tega nista mogla imeti nobenega vpogleda v delo in življenje tako celice kot čete. Spremembe so bile tudi pri bataljonskih sekretarjih. Partija je postala številčno močna (v brigadi je bilo takrat 87 članov in 76 kandidatov), po oceni brigadnega biroja pa je kvalitativno še dalje ostajala šibka. Premalo je bila prožna, delo celic nenačrtno in premalo se je zanimala za življenje čet. S širšimi ukrepi (delne kadrovske spremembe, uvajanje pogostejših partijskih sestankov, kontrola nad delom celic in bataljonskih birojev, splošna kampanja za dvig discipline, morale, samozavesti, čuta odgovornosti, samopožrtvovalnosti in samoiniciative) pa je brigadni biro ukrenil vse potrebno za izboljšanje razmer.⁵⁹

Tudi brigadni biro Tomšičeve brigade je ugotavljal podobne pomanjkljivosti in sredi januarja 1943 sprejel podobne ukrepe. Partijci so sicer študirali razpoložljivo literaturo, slabše pa je bilo z organizacijskim delom. Večina celic se ni sestajala redno, sekretarji so bili večinoma politkomisarji v isti osebi, premalo pozornosti je bilo namenjeno dviganju in iskanju novih kadrov.

⁵⁸ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 1040—1043.

⁵⁹ ZA CK ZKS, Poročilo partijskega biroja brigade Ljube Šercerja 31. 1. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6407.

Zato so bili posamezniki preobremenjeni z delom in raznimi funkcijami, še zlasti zato, ker je bilo partijsko članstvo mlado in je večina dela slonela na starejših komunistih, ki so na ta način po liniji manjšega odpora reševali kadrovska vprašanja, namesto da bi vzgajali mlade kadre in jih usposabljali za prevzemanje odgovornejših funkcij.

Za odpravljanje teh slabosti je brigadni biro sprejel naslednje ukrepe: na rednih celičnih sestankih je treba obvezno obravnavati uresničevanje sklepov zadnjega sestanka, da se s tem poveča odgovornost posameznih članov in nadzira njihovo delo; uvede se konkretna in natančna kritika in samokritika; vsi partijci so dolžni poiskati, graditi in dvigati nove kadre; v vseh celicah, kjer so sekretarji opravljali obenem tudi politkomisarsko funkcijo, se izvolijo novi sekretarji, ki se bodo posvetili samo vodstvu celice; več časa posvečali študiju itd.⁶⁰

O teh in drugih vprašanjih so potem razpravljali na brigadni partijski konferenci 25. januarja 1943, ki sta se je udeležila tudi Ivo Ribar in Rato Dugonjič. V 1. in 3. bataljonu, katerih delegati so se udeležili konference, je bilo takrat 68 članov KPS (to je 30 % vsega moštva), od katerih je bilo po socialnem položaju 51 delavcev in kmetov ter 17 intelektualcev. Nadaljnjih 64 borcev je bilo organiziranih v SKOJ-u, tako da je bilo skupno organiziranih več kot polovica borcev.

Na konferenci so sprejeli sklepe, ki so zadevali tako delo v partijski organizaciji kot njeno vlogo v brigadi nasploh. Pred komuniste so bile postavljene zahteve po izgradnji najstrožje discipline med borci in podpiranju vojaškega vodstva v doslednjem izvajanju povelj, da se poleg študija po partijskih celicah okrepi politično delo komunistov med vsemi borci ter da se pravočasno prepreči nevarnost birokratizacije partijskega dela. Sprejeto je bilo tudi načelno stališče, da mladinci, ki so sprejeti v partijo, še naprej delajo v SKOJ-u, razen če jih partija izjemno določi na drugo delo.⁶¹

Ko je Jože Bradeško-Boštjan 18. marca 1943 padel, Tomšičeva brigada krajši čas ni imela namestnika politkomisarja. Bradeško je to nalogo opravljal od januarja 1943. Aprila 1943 so na to mesto imenovali politkomisarja razformiranega Notranjskega odreda Matevža Haceta-Plehana, vmes pa je za partijsko delo v brigadi odgovarjal namestnik politkomisarja I. operativne cone Dušan Majcen. Hace je prevzel dolžnost šele sredi maja. Konec maja se je v brigadi zadrževal tudi namestnik politkomisarja glavnega štaba Ivan Kavčič-Nande, ki je obiskal vse četne celice in bataljonske biroje. V drugi polovici junija 1943 je bilo v brigadi 119 članov in 15 kandidatov.⁶² Mesec dni kasneje je imela 120 članov, 23 kandidatov in kar 140 članov SKOJ-a, do konca avgusta pa je članstvo verjetno zaradi žrtev v bojih nekoliko upadlo. Takrat je bilo v brigadi 111 članov in 10 kandidatov. Ves čas je bil brigadni sekretar Hace.⁶³

⁶⁰ ZA CK ZKS, Poročilo partijskega biroja brigade Toneta Tomšiča 19. 1. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6389.

⁶¹ Zbornik NOV, del IX, knjiga 3, dok. št. 61.

⁶² ZA CK ZKS, Poročilo Matevža Haceta 25. 6. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6397; Matevž Haca, Komisarjevi zapiski, knjiga 1, Ljubljana 1957, str. 95; Franci Strle, Tomšičeva brigada, knjiga 2, str. 399—401, 564 in 714.

⁶³ ZA CK ZKS, Poročili brigadnega biroja Tomšičeve brigade 20. 7. 1943, dok. št. 6400 in 28. 8. 1943, dok. št. 6401.

Za Gubčevo brigado je znano, da je imela v zimskih bojih precejšnje izgube med moštvom, pa seveda tudi med partijskim članstvom. Po poročilu brigadnega biroja je bilo sredi februarja 1943 v bolnicah ali na okrevanju kar 23 članov partije, 5 pa jih je padlo v bojih. Od decembra 1942 so na novo sprejeli 30 članov. V tem času so 6 članov izključili ter enega kaznovali z ukorom. Kazni so bile posledica neizpolnjevanja povelj in nedelavnosti ter v enem primeru zaradi pijače.

Partija je imela glede na staž mlado članstvo, saj je le-ta v povprečju znašal samo 7 mesecev.⁶⁴

Ko so v drugi polovici februarja 1943 zamenjali celotno poveljstvo Gubčeve brigade zaradi ukrepov (preštevilne kadrovske spremembe v brigadi), s katerimi se glavno poveljstvo in centralni komite nista strinjala, je mesto brigadnega sekretarja oziroma namestnika politkomisarja prevzel Franci Kolar.⁶⁵

Okoli 20. junija 1943 je brigada ponovno dobila novega sekretarja, in sicer Cirila Keržiča-Metoda Cestnika, ki je to dolžnost opravljal do kapitulacije Italije, 12. septembra pa ga je nasledil Bogomir Peršič-Marko Dolinc. V prvi polovici julija 1943 je bilo v brigadi 95 članov in 34 kandidatov, zadnjega avgusta pa 105 članov, 30 kandidatov in 122 članov SKOJ. Takrat je bilo v brigadi nekaj čez 500 borcev, tako da jih je bilo organiziranih približno polovica.

Konec avgusta 1943 so bile v brigadi bataljonske konference, ki jim je prisostvoval tudi namestnik politkomisarja glavnega štaba Viktor Avbelj. Razpravljali so o splošnem političnem položaju, o dviganju samoiniciativnosti partijcev in spremljanju oziroma nadzorovanju njihovega dela.⁶⁶

V Cankarjevi brigadi je število članov KPS do začetka marca 1943 poraslo na 121, vendar jih je bilo ob teh tudi v tej brigadi kar 37 odsotnih. Odsotni so bili večinoma na zdravljenju, nekaj pa jih je obiskovalo vojaški tečaj. Število kandidatov je po spisku znašalo 20, a je bilo tudi 6 kandidatov odsotnih. V bojih v zadnjem mesecu sta padla 2 člana in 2 kandidata, ranjenih pa je bilo 15 članov in 2 kandidata. Iz Partije so izključili 2 člana in 1 kandidata ter 4 člane kaznovali z opominom. Celice so imele redne sestanke, običajno dvakrat na teden ali pa večkrat, če je to čas dopuščal in v okviru bataljonov so prirejali partijske konference.⁶⁷

Do sredine maja 1943 je število članov nekoliko padlo zaradi odhodov v druge enote ali zaradi padlih v bojih. Takrat so bili v brigadi po spisku 104 člani (od tega 21 odsotnih) ter 35 kandidatov. Ves funkcionarski kader je bil partijski, razen nekaj vodnikov in desetarjev, ki pa so bili večinoma kandidati. Brigadni biro je sporočal, da je brigada izgubila v dotedanjih bojih mnogo partijskega vodilnega kadra. Nadomestili so ga z novimi kadri, ki pa ob prevzemu

⁶⁴ ZA CK ZKS, Poročilo partijskega biroja Gubčeve brigade 14. 2. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6219.

⁶⁵ ZA CK ZKS, Pismo Dušana Bravničarja 4. 3. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6603; Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, Ljubljana 1972, str. 156, 976.

⁶⁶ ZA CK ZKS, Poročili brigadnega biroja Gubčeve brigade 10. 7. 1943 centralnemu komiteju, dok. št. 6605 in 31. 8. 1943, dok. št. 6607; Lado Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 309, 976.

⁶⁷ Zbornik NOV, del IX, knjiga 3, dok. št. 77.

nalog niso bili povsem dorasli nalogam in je bilo treba računati na daljšo ali krajšo dobo njihovega izgrajevanja.

Ker je sredi marca Jože Mazovec odšel iz brigade, je začasno opravljal sekretarsko dolžnost politkomisar brigade Jože Borštnar. Zaradi preobremenjenosti je predlagal centralnemu komiteju KPS, da bi tudi v slovenskih brigadah po vzoru hrvatskih in drugih brigad ustanovili politične oddelke, sestavljene iz 3—5 članov, ki bi odgovarjali za teoretično izgradnjo partijcev in skojevcev ter za kulturno delo.⁶⁸

V maju je dolžnost partijskega sekretarja prevzel novo imenovani namestnik politkomisarja Aleksandar Marjanović-Leko, katerega je v septembru nasledil Ivan Hržić-Dušan. Partijsko članstvo je potem sicer počasi, a vztrajno raslo. Na rast je med drugim gotovo vplivala tudi kritika centralnega komiteja, ki je ocenjeval, da je številčno stanje članov KPS, zlasti pa kandidatov, še vedno prenizko in da je treba v skladu s splošno linijo »vrata Partije na široko odpreti in sprejeti vse dobre borce«. Prepričan je bil, da je v brigadi dovolj ljudi, ki bi bili že lahko člani partije ali vsaj kandidati, posebno med vrstami bork.⁶⁹

Rast partijskega članstva lahko natančno spremljamo po obširnih in skrbno pisanih poročilih, ki jih je Marjanović pošiljal redno na dva ali tri tedne. Prvega junija 1943 je bilo v brigadi 111 članov in 36 kandidatov, sredi julija 119 članov in 43 kandidatov, sredi avgusta 137 članov in 44 kandidatov in v drugi polovici septembra 1943 143 članov ter 63 kandidatov.⁷⁰

V Šerčerjevi brigadi je za partijsko organizacijo odgovarjal do sredine maja 1943 Stane Dobovičnik. Ko je Dobovičnik odšel za politkomisarja v Tomšičevo brigado, ga je nasledil Janko Rudolf, njega pa avgusta 1943 Miha Čerin-Aleš.⁷¹

Po poročilu iz 23. junija 1943 je bilo v Šerčerjevi brigadi 129 članov in 88 kandidatov, po podrobnem seznamu iz 1. julija 1943 pa kar 154 članov in 83 kandidatov.⁷²

Za obdobje tik pred kapitulacijo Italije, s katero je povezan nastanek novih enot, lahko precej točno ocenimo, da je bilo na Notranjskem in Dolenjskem v dotakratnih štirih brigadah in dveh odredih vključno okoli 600 članov in 200 kandidatov KPS.⁷³

Na Gorenjskem, kjer je bilo v začetku decembra 1942 okoli 300 borcev, se je število partijskega članstva gibalo med 50—70. Od tega je na Gorenjski

⁶⁸ Zbornik NOV, del IX, knjiga 3, dok. št. 145.

⁶⁹ ZA CK ZKS, Pismo centralnega komiteja KPS 24. 5. 1943 partijskemu biroju Cankarjeve brigade, dok. št. 1205.

⁷⁰ ZA CK ZKS, Poročila partijskega biroja Cankarjeve brigade centralnemu komiteju KPS: 1. 6. 1943, dok. št. 7817; 13. 7. 1943, dok. št. 7819; 15. 8. 1943, dok. št. 7823. dok. št. 7822; 26. 9. 1943, dok. št. 7823.

⁷¹ Milan Guček, Šerčerjeva brigada, str. 243, 270, 350.

⁷² Zbornik NOV, del IX, knjiga 3, dok. št. 204; ZA CK ZKS, Poimenski seznam članov in kandidatov KP v Šerčerjevi brigadi z dne 1. 7. 1943, dok. št. 6412—6416.

⁷³ Izračun je zgrajen na predpostavki, da se partijsko članstvo v Šerčerjevi brigadi, za katero imamo zadnji podatek iz 1. 7. 1943, ni bistveno spremenilo in da je bilo članstvo v Zapadnodolenjskem odredu, za katerega nimamo podatkov, približno enako kot v Vzhodnodolenjskem odredu.

odred prišlo 29 članov KPS. Odredni namestnik politkomisarja je bil Jože Krajc—Žakelj (tudi Andrej Korenina). V Poljanskem bataljonu je bilo 26 članov. O Kokrškem odredu za ta čas ni podatkov, znano pa je, da je imel od novembra 1942 samo politkomisarja — to je bil Anton Štefe.⁷⁴

Z reorganizacijo partizanskih enot je na Gorenjskem od januarja 1943 dalje obstojal samo Gorenjski odred. Za začasnega namestnika politkomisarja je glavno poveljstvo odredilo Jožeta Slugo-Lenarta (član pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko), ker je imenovani namestnik politkomisarja Stane Bizjak-Kosta začasno nadomeščal komandanta, vendar je posle dejansko opravljal Jože Krajc. Bizjak je dolžnost namestnika politkomisarja prevzel marca 1943.⁷⁵

Decembra 1942 je pokrajinsko partijsko vodstvo izdalo posebna navodila za delo partijskih organizacij v četah, s katerimi je želelo pospešiti dvig idejno-politične ravni že obstoječih članov ter partijo številčno okrepiti. Od partijskih celic je pokrajinski komite zahteval, da morajo imeti redne tedenske organizacijske sestanke, po potrebi pa tudi izredne organizacijske sestanke. Dalje so bile celice dolžne organizirati najmanj enkrat na teden teoretične (študijske) sestanke, katerim naj poleg članov KPS prisostvujejo tudi kandidati in člani SKOJ-a in neobvezno tudi ostali borci v četi. Navodila so določala, da sklicuje sestanke sekretar celice na lastno pobudo, na pobudo članov celice ali višjih forumov. Sekretar mora redno pri vsakem sestanku ugotoviti število prisotnih in odsotnih članov, morebitno spremembo v številčnem stanju članstva. Sekretar predloži tudi dnevni red, katerega člani celice potrdijo ali spremenijo po principu večine. Navodila so predpisala pet osnovnih točk dnevnega reda rednih organizacijskih sestankov. Te naj bi obravnavale politično situacijo, vprašanje sprejema novih članov in kandidatov, delo po sektorjih, za katere so bili posamezni partijci zadolženi (agitacija in propaganda, vojska, SKOJ, obveščanje, higiena), kritiko in samokritiko ter slučajnosti.

Glede sprejemanja novih članov in kandidatov je pokrajinsko vodstvo posebej poudarilo, da je »vsled ogromnih izgub Partije v osvobodilni vojni in vsled ogromnih potreb po partijskih delavcih to vprašanje nad vse važno. Zato je potrebno nemudoma sprejeti v Partijo vse kandidate, ki so se pokazali vredne in vztrajno iskati nove kandidate in jih vzgajali. Kriterij za sprejem v Partijo: čista preteklost, poštenost, hrabrost, vdanost stvari delovnega razreda in osvobodilne vojne, priznanje programa Partije in želja aktivno sodelovati v njej. Ideološki in politični nivo ne moreta biti odločilna ovira. Isti kriterij s to razliko, da je upati, da se bodo pomanjkljivosti v gornjem smislu lahko še popravile, velja za sprejem med kandidate. V glavnem: čimbolj na široko odpreti vrata v Partijo, pri tem pa vsakega novinca prej še dobro prerešetati. Čiščenje Partije«.

Končno so navodila še določala, da je potrebno na celičnih sestankih voditi zapisnik, ki mora obsegati predvsem konkretne in splošne sklepe, kar bo omogočalo uspešnejšo kontrolo nad izvajanjem sklepov tako s strani celičnega

⁷⁴ Zbornik NOV, del VI, knjiga 4, dok. št. 114; Ivan Jan, Kokrški odred, knjiga 1, Ljubljana 1980, str. 431.

⁷⁵ Miroslav Luštek, Pregled enot, str. 257.

kot bataljonskega sekretarja. Zapisnike celičnih sestankov so partijske organizacije dolžne pošiljati sekretarju bataljonskega biroja.⁷⁶

Konec aprila 1943 je pokrajinski komite KPS za Gorenjsko ponovno poslal obširnejša navodila partijskim organizacijam v vojski za njihovo delo. V njih je tudi zahteval, da redno poročajo nadrejenim forumom o številčnem stanju borcev po posameznih četah, koliko je v njih starejših borcev in koliko novincev, koliko je med njimi starejših članov partije in kandidatov ter novih članov in kandidatov, kakšna je socialna struktura članov KPS, kandidatov ter članov SKOJ-a. Pokrajinski komite je naročal, da je treba v zvezi s potrebo jačanja in stopnjevanja osvobodilnega boja slovenskega naroda »ojačati avantgardo delovnega ljudstva in naroda Slovenije, Kompartije Slovenije. V zvezi s tem morajo partijske organizacije na Gorenjskem razviti široko kampanjo za sprejem novih članov v Partijo. Vse kar je vdanega delovnemu ljudstvu in osvobodilni borbi slov[enskega] naroda, kar vidi v Partiji predstavnico vsega najboljšega na slov[enskih] tleh, vse kar je poštenega, borbenegega, priljubljenega, skratka vse, kar je količkaj pozitivnega v Vaši četi — vse to mora v Partijo, pri čemer pobožnost in teoretična neizgrajenost ne moreta biti resna ovira.«

Pokrajinski komite je pred vse partijske celice postavil zahtevo, da obravnavajo na izrednem sestanku vprašanje sprejema novih članov KPS, kandidatov in članov SKOJ-a in jih opozoril, da pri tem ne smejo biti »pod nobenim pogojem sektaši« oziroma »ozkosrčni« do novincev, kajti ravno med njimi se mora partija trdno zasidrati.⁷⁷

Tako na široko zastavljeni kriteriji za sprejem v partijo so v nadaljnjem razvoju odločilno vplivali na izredno hiter porast članstva v gorenjskih enotah. V nobeni drugi pokrajini se ni partijska organizacija v obravnavanem obdobju glede na število borcev v kratkem času številčno tako močno okrepila, kot se je ravno na Gorenjskem. Hitra številčna krepitev partije se je pričela spomladi 1943; ta proces je potekal vzporedno s pomladanskim razmahom gorenjskega partizanstva. Gorenjski odred je do junija 1943 narasel na 9 bataljonov s približno 1000 borci.⁷⁸

V tem mesecu je bil že vsak drugi borec član ali kandidat partije, kar je razvidno iz pisma centralnega komiteja KPS 7. julija 1943 pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko, kjer pravi da je »500 partijcev⁷⁹ v vojski v tako kratkem času vsekakor lepa — prelepa številka«. Centralni komite je bil nad tako hitrim razvojem nekoliko zaskrbljen. Na eni strani ni želel zavirati tega procesa in je poudaril, da je treba borbenim tovarišem na široko odpreti vrata

⁷⁶ A IZDG, fasc. 10, Začasna navodila pokrajinskega sekretariata KPS na Gorenjskem za delo v partijskih celicah partizanskih čet I. grupe odredov z dne 7. decembra 1942.

⁷⁷ A IZDG, fasc. 10, Navodila pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko partijskim organizacijam v vojski 30. 4. 1943.

⁷⁸ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 473.

⁷⁹ Da so pri številu »500 partijcev« mišljeni tako člani kot kandidati KPS, potrjujejo podatki o številčnem stanju partije po posameznih bataljonih v juniju 1943. Za vse bataljone sicer niso ohranjena poročila iz tega časa, oziroma ta rubrika ni bila v poročilih upoštevana, vendar za večino razpolagamo z naslednjimi podatki: v I. Jelovškem bataljonu sta imeli samo 1. in 4. četa sredi junija 26 članov in 24 kandidatov (ZA CK ZKS, dok. št. 5771), 1. in 2. četa 2. Poključkega bataljona sta sredi

v partijo, zlasti še v vojski, po drugi strani pa je opozarjal ne nevarnost popuščanja budnosti oziroma izgubljanja kriterijev o tem, kdo sodi in kdo ne sodi v partijo. Zato je zahteval od pokrajinskega komiteja pregled o socialni sestavi in podatke o preteklem zadržanju partijskega članstva, da mu bo na tej osnovi lahko dal smernice za nadaljnje delo. Takoj pa je bilo potrebno vzeti v pretres obstoječe članstvo in izključiti tiste člane, ki glede na svojo preteklost ne sodijo v partijo. Takole mu je naročal: »Vi morate vendar gledati na avtoriteto Partije, ta pa med drugim raste in pada s preteklostjo in ponašanjem partijcev. Splošno merilo pa naj vam bo v tem prečiščevanju in rešetanju, kako se ti novi partijci obnašajo in šolajo v borbi ter na delu. Poudarjamo, da rešetanja ne smete izvajati na kakšen sektaški način in pasti sedaj v drugo skrajnost. Tudi nikakor ne smete sektaško zapreti vrat v Partijo novim, partijskega članstva dostojnim borcem. Morate pa vse, kar ste že sprejeli v Partijo — prerešetati in izdati tozadevna navodila birojem in sekretarjem.«⁸⁰

Kakšni širši ukrepi s strani pokrajinskega komiteja v smislu čiščenja partije niso znani. Morda se mu to ni zdelo potrebno, morda je načrtovano akcijo preprečila reorganizacija partizanskih enot na Gorenjskem julija 1943.

Takrat so namreč ustanovili Gorenjsko brigado oziroma brigado Franceta Prešerna, v katero so vključili približno polovico borcev Gorenjskega odreda. Za namestnika politkomisarja brigade so postavili »Robina«, ki je že 4. avgusta padel in je potem nekaj časa imela samo politkomisarja — to je bil Ivan Franko-Iztok.⁸¹

Podatkov o delu in stanju partijske organizacije ni, zato lahko le predvidevamo, da je tudi v brigadi ostalo razmerje (kakršno je bilo v odredu, ko je bila približno polovica članov ali kandidatov KPS) v glavnem nespremenjeno. Prav tako lahko predvidevamo, da je v težkih izgubah, ki jih je brigada doživela v bojih v začetku avgusta, utrpela težji udarec tudi partijska organizacija.⁸²

V reorganiziranem Gorenjskem odredu je dolžnost namestnika politkomisarja prevzel »Lojze«.⁸³

Tudi pokrajinsko vodstvo na Štajerskem je skušalo reševati probleme partijske organizacije v vojski s posebnimi navodili. V ta namen je dal dr. Dušan Kraigher navodila »Bataljonskim komitetom KPS in vsem partijcem v bataljonih«. V njih je zapisal, da se partiji na Štajerskem »ni posrečilo, da bi iz ljudskih globin in zlasti iz vrst partizanov pritegnila in vzgojila zadostno število novih aktivistov, novih partijcev, ki bi nadomestili vse žrtve«, ki so do

junija šteli 30 članov, za ostali dve četi tudi ni podatkov (ZA CK ZKS, dok. št. 5794 in 5797), v 3. Poljanskem bataljonu je bilo sredi junija 18 članov in 8 kandidatov (ZA CK ZKS, dok. št. 5861), v 4. Selškem bataljonu je bilo 1. 7. 1943 29 članov in 14 kandidatov (ZA CK ZKS, dok. št. 5914), v 7. Kranjskem bataljonu je bilo sredi junija 37 članov in 27 kandidatov (ZA CK ZKS, dok. št. 5947) in v 9. Dražgoškem bataljonu je bilo sredi junija 23 članov in 10 kandidatov (ZA CK ZKS, dok. št. 5961).

⁸⁰ Zbornik NOV, del VI, knjiga 6, dok. št. 37.

⁸¹ Stanko Petelin, Prešernova brigada, Nova Gorica 1967, str. 31—33, 69. Partizanskega imena »Robin« tudi avtorju monografije o Prešernovi brigadi ni uspelo razrešiti.

⁸² Stanko Petelin, Prešernova brigada, str. 56—66.

⁸³ Zbornik NOV, del VI, knjiga 6, dok. št. 38.

tedaj padle v neenakem boju z gestapom, nemško vojaško silo ter domačimi izdajalci. Od tod je izviralo mnogo pomanjkljivosti tako v narodnoosvobodilnem gibanju nasploh kot tudi v partizanskih enotah. Izhod iz takega položaja je videl v pravilni in sistematični politiki kadrov, to se pravi v stalnem izpopolnjevanju in vzgoji novih kadrov, v čuvanju in izpopolnjevanju starih kadrov, v pravilnem razmeščanju partijskih sil in dviganju sposobnih aktivistov na odgovorne položaje ter v odstranjevanju iz partijskih vrst oportunističnih in tujih elementov.

Odločno je zahteval poživitev dela partijskih celic v partizanskih enotah in pripravil za pomoč pri organizacijskem delu osnovno shemo organiziranosti KPS. V vseh četah in samostojnih vodih je bilo treba postaviti celice, četudi sta bila v enoti samo dva partijca. Člani v štabih tvorijo štabno celico. Celice so se bile dolžne sestajati redno dvakrat tedensko, na sestanke so vabili tudi partijske kandidate, razen takrat, ko so reševali kaka »posebna kospirativna vprašanja oz. kadar sekretar celice ali celica smatra, da udeležba kandidatov na sestanku iz katerega drugega razloga ni umestna«.

Dalje so navodila določala, da se vodstva partijske organizacije v bataljonu iz dotedanjega bataljonskega »biroja« preimenuje v bataljonski »komite«, ki naj bo tri- do petčlanski in v katerem je lahko samo eden član iz štabne celice. Sekretar bataljonskega komiteja je praviloma namestnik politkomisarja v bataljonu, »ki se itak postavlja po vidiku potreb Partije v bataljonu kot njen organizator«. Če pa bataljon zaradi pomanjkanja kadrov nima namestnika politkomisarja, naj ne bo sekretar komiteja član štabne celice, marveč kak drug član komiteja. Bataljonski komite mora iz svoje srede določiti t. i. kadrovika, ki naj bo zanesljiv in preizkušen partijec, ki daje zadostno garancijo za objektivnost in temeljitost pri svojem delu, kakršnega mu je določila komisija za kadre pri centralnem komiteju KPS oziroma KPJ. Tudi bataljonski komite je dolžan, da se sestaja dvakrat tedensko in vsake 14 dni poroča o delu partije v bataljonu namestniku politkomisarja odreda oziroma cone.

Pred vse partijske organizacije in njihove forume je bila postavljena zahteva po temeljitem študiju brošure Georgija Dimitrova O kadrih. Bataljonski komiteji so bili še posebej zadolženi, da preverijo, kolikšen kandidatski stžaj imajo kandidati, kakšen razvoj so le-ti opravili v kandidatski dobi in kandidate, ki so se potrudili z delom in osebnim zgledom, takoj sprejeti v partijo. Že obstoječe članstvo pa je moralo opraviti »iskreno samokritiko (...), temeljiti obračun z vso svojo preteklostjo«.⁸⁴

Toda o konkretnem izvajanju navodil je težko soditi, ker o enotah IV. operativne cone, tako za samostojne bataljone kot za v januarju 1943 ustanovljeni Kamniško-savinjski odred, nimamo skoraj nikakršnih podatkov. Od šestih bataljonov (od tega 3 v Kamniško-savinjskem odredu), kolikor jih je od pomladi 1943 dalje operiralo v tej coni, kar trije niso imeli namestnikov politkomisarjev. Namestnika ni imel niti Kamniško-savinjski odred. Tam je politkomisarsko nalogo opravljal najprej Mitja Ribičič-Ciril, od junija 1943 pa Josip Berkopec-Mišelj.⁸⁵

⁸⁴ A IZDG, fasc. 10, Pismo dr. Dušana Kraigherja bataljonskim komitejem in članom Partije v bataljonih 20. 1. 1943.

⁸⁵ Miroslav Luštek, Pregled enot, str. 261—264.

Samo za Zasavski bataljon Kamniško-savinjskega odreda je konec marca 1943 poročal odredni politkomisar, da v tem bataljonu predstavlja vsa partija obenem komandni sestav, da je bataljonski komite sprejel 4 nove člane (o celotnem stanju ne poroča) in da je partija v bataljonu »precej mrtva«.⁸⁶

Verjetno se je izmed vseh bataljonov najbolj razvila partijska organizacija v Kamniškem bataljonu Kamniško-savinjskega odreda. V njem je bilo v drugi polovici maja 1943, ko je štel 219 borcev, kar 89 članov in 33 kandidatov.⁸⁷

Ko so iz borcev Kamniško-savinjskega odreda v začetku avgusta 1943 organizirali Štajersko oziroma brigado Slavka Šlandra, so imenovali tudi namestnika politkomisarja. Dolžnost je prevzel Josip Berkopec. Od treh bataljonov je samo eden dobil namestnika politkomisarja. Vendar so izgradnjo partijske organizacije močno oteževali stalni boji brigade od njene ustanovitve dalje, reorganizacije ter odhod na Dolenjsko, tako da se je Partija organizacijsko in številčno utrdila šele do začetka decembra 1943, ko so v vseh četah postavili celice.⁸⁸

Ob ustanovitvi brigade naj bi bilo po približnih ocenah partijsko povezanih (člani KPS, kandidati KPS, člani SKOJ) le okoli 20 % borcev.⁸⁹

V Slovenskem primorju je od oktobra 1942 dalje deloval Soški odred. V njem je bil partijski organizator najprej Franc Caserman-Tesar, od sredine januarja 1943 pa Cveto Močnik-Florjan, ki je zasedal ta položaj do razformiranja odreda.⁹⁰

V prvi polovici januarja 1943 je bilo v odredu okoli 80 članov partije. V vseh četah so delovale celice, ki so imele običajno enkrat tedensko organizacijske sestanke ter po možnosti vsak dan študijske. Delo partijskih organizacij so vodili bataljonski partijski organizatorji, ki so bili obenem namestniki politkomisarjev. Ker pa so takrat te ljudi poslali na politično delo na teren ali na druge dolžnosti v partizanskih enotah, je odgovornost za partijsko delo prešla na bataljonske politkomisarje.

Pokrajinski komite KPS za Primorsko je ugotavljal, da je partijska organizacija v vojski premalo povezana s terensko partijsko organizacijo zaradi nezadostne usposobljenosti članov okrožnih komitejev KPS, tako da so zaenkrat nudile partizanske partijske organizacije večjo pomoč terenu kot pa obratno. Zahteval je tudi čiščenje partijskega članstva, ker je ugotovil, da so v nekdanjem Loškem odredu sprejemali posameznike v partijo »po čisto privatnih vidikih«. Izvor pojava je videl v ostankih vojvodstva.⁹¹

V februarju je partijsko članstvo gotovo že preseglo število 100, število kandidatov pa se je verjetno gibalo med 30 in 40. Za 1. in 2. bataljon je 9. februarja poročal Cveto Močnik. Takrat sta štela 51 članov in 25 kandi-

⁸⁶ Zbornik NOV, del VI, knjiga 5, dok. št. 83.

⁸⁷ ZA CK ZKS: Poročilo celice 1. čete Kamniškega bataljona 18. 5. 1943, dok. št. 6547; Poročilo celice 2. čete Kamniškega bataljona 19. 5. 1943, dok. št. 6548; Poročilo 3. čete Kamniškega bataljona 26. 5. 1943, dok. št. 6552.

⁸⁸ Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada, Ljubljana-Maribor 1971, str. 46, 53, 709.

⁸⁹ Lado Ambrožič-Novljan, Petnajsta divizija, Ljubljana 1983, str. 56.

⁹⁰ Tone Ferenc, Primorska pred vseljudsko vstajo, Ljubljana 1983, str. 48, 49 (dalje: Tone Ferenc, Primorska).

⁹¹ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 65 in 67.

datov.⁹² Tretji bataljon je imel v februarju 25 članov in nekaj kandidatov.⁹³ Za 4. bataljon ni podatkov, v 5. bataljonu pa je bilo sredi februarja 16 članov in 5 kandidatov.⁹⁴

V prvi polovici februarja je tudi Cveto Močnik naslovil na komuniste Soškega odreda posebna navodila, ki jih je sestavil delno na osnovi navodil centralnega komiteja KPS o delu partije v brigadah iz novembra 1942. V njih je poudaril predvsem potrebo po številčni okrepitvi partije in kontroli partijskega članstva ter opredelil vlogo partije v partizanskih enotah. Posebej je spregovoril o liku komunista.⁹⁵

Nato je napisal še Kratka navodila za delo v partizanskih partijskih celicah, predvsem za pomoč mlajšim in še neizkušnim sekretarjem celic. Navodila vsebujejo najosnovnejša načela delovanja celic (organiziranje rednih in izrednih organizacijskih ter študijskih sestankov, redno poročanje četnih sekretarjev bataljonskim itd.).⁹⁶

Februarja 1943 so Soški odred reorganizirali v Južnoprimorski in Severnoprimorski odred. V Južnoprimorskem so za namestnika politkomisarja postavili Martina Greifa-Rudija, katerega je v začetku aprila nasledil Franc Perovšek-Lado Krčan, v Severnoprimorskem pa so najprej imenovali Pavla Pereniča-Gašperja, a je potem do začetka aprila to dolžnost opravljal Drago Flis-Strela.⁹⁷

Aprila 1943 so odreda reorganizirali v brigadi Simona Gregorčiča in Ivana Gradnika.

V Gregorčičevi so za namestnika politkomisarja imenovali Franca Perovška, ki je imel ob slovesni ustanovitvi 1. maja 1943 osrednji govor. Ta dan je bil v brigadi tudi partijski sestanek, kjer so obravnavali disciplino in naloge, ki so čakale brigado, obravnavali pa so tudi vprašanje sprejemanja novih članov v partijo in so jih nekaj sprejeli.⁹⁸

Gradnikova brigada je imela ob ustanovitvi samo politkomisarja (prvi bi naj to dolžnost opravljal Cveto Močnik, ki je že 26. aprila 1943 padel in ga je nasledil Tone Bavec-Cene), a je kmalu nalogo namestnika politkomisarja prevzel Jože Čerin-Peter Savski, dokler ni junija 1943 prevzel dela politkomisarja.⁹⁹

S posebno nalogo, da bi v brigadah čim uspešneje oblikovali partijsko organizacijo, je centralni komite KPS aprila 1943 poslal v Slovensko primorje dr. Ceneta Logarja-Ceneta Rovtarja, pokrajinskemu komiteju pa še posebej naročil, naj pritegne v brigadi čim boljši politični kader, »kajti nobenega dvoma ni, da bodo te formacije najboljša šola kadrov, ki jih boste lahko kasneje pritegnili na politično delo na teren«.¹⁰⁰

⁹² ZA CK ZKS, Poročilo Cveta Močnika 9. 2. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 6483.

⁹³ Tone Ferenc, Primorska, str. 160.

⁹⁴ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, dok. št. 169.

⁹⁵ ZA CK ZKS, Navodila Cveta Močnika komunistom Soškega odreda z dne 9. februarja 1943, dok. št. 6482.

⁹⁶ ZA CK ZKS, Navodila Cveta Močnika za delo v partizanskih partijskih celicah z dne 11. 2. 1943, dok. št. 6484.

⁹⁷ Tone Ferenc, Primorska, str. 294–302.

⁹⁸ Isto, str. 350, 351.

⁹⁹ Stanko Petelin, Gradnikova brigada, Ljubljana 1983, str. 27, 28, 55, 58, 94.

¹⁰⁰ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 6, dok. št. 56.

Zaradi poslabšanja razmer na terenu spomladi 1943, je štab primorske operativne cone zadolžil brigadi, da okrepi politično delo na terenu in v ta namen postavita pri štabih brigad odgovornega delavca za agitprop, 24. 6. 1943 je na to mesto v Gregorčičevi brigadi imenoval Milana Trobca-Tarasa (prišel je iz pivškega okrožja), v Gradnikovi pa Franceta Perovška. Oba sta odgovarjala predvsem za partijsko delo, sicer pa brigadi od tega datuma dalje nista imeli namestnikov politkomisarjev.¹⁰¹

Od ukinitve Gregorčičeve in reorganizacije Gradnikove brigade v začetku avgusta 1943 je imela Gradnikova brigada samo politkomisarja. To je bil Franc Tavčar-Rok, ki je istočasno prevzel sekretarstvo brigadnega biroja. Ker je bil kmalu nato ranjen, ga je v začetku septembra nasledil Vinko Šumrada-Radoš.¹⁰²

V začetku avgusta pa so ustanovili še Primorski odred, v katerem je mesto namestnika politkomisarja prevzel Drago Flis.¹⁰³

Za enote v Slovenskem primorju, zaenkrat nimamo nobenih podatkov o stanju partijske organizacije za celotno obdobje od februarja 1943 pa vse do kapitulacije Italije. Samo za 1. bataljon Primorskega odreda je znano, da je imel konec avgusta 1943 od 150 borcev 30 članov partije.¹⁰⁴

Sredi leta 1943 je sledila še ena reorganizacija slovenske narodnoosvobodilne vojske. Julija so ustanovili dve diviziji, v kateri so do konca avgusta 1943 vključili vse obstoječe brigade. Vendar se partijska organiziranost z ustanovitvijo divizij takrat ni spremenila. Partijske organizacije v brigadah so še naprej ostajale neposredno vezane na centralni komite, ker še niso postavili partijskega vodstva na ravni divizije. V njih je bil proces za končno oblikovanje partijske organizacije dolgotrajen in zapleten. Partijske organizacije v brigadah in specialnih divizijskih enotah so dejansko povezali v okviru divizije šele marca in aprila 1944, ko so ustanovili divizijske komiteje KPS.

Diviziji sta najprej dobili namestnika politkomisarja. V 14. diviziji so že ob njeni ustanovitvi na to mesto imenovali Janeza Hribarja-Toneta Pogachnika, v 15. diviziji pa je ta položaj zasedel šele sredi septembra 1943 Albert Jakopič-Kajtimir.¹⁰⁵

Decembra 1943 so v divizijah ustanovili politične oddelke kot inštruktorsko-nadzorne organe centralnega komiteja KPS ter divizijske partijske svete, ki so jih sestavljali namestnik politkomisarja divizije kot sekretar sveta, politkomisar divizije in vodja političnega oddelka. V divizijskem svetu torej niso bili zastopani predstavniki enot, ki so sestavljale divizijo. To so zagotovili šele divizijski komiteji, ki so jih ustanovili spomladi 1944.¹⁰⁶

¹⁰¹ Tone Ferenc, Primorska, str. 364, 512; Stanko Petelin, Gradnikova brigada, str. 94, 113.

¹⁰² Tone Ferenc, Primorska, str. 698—706; Stanko Petelin, Gradnikova brigada, str. 133; ZA CK ZKS, Dopis Franca Tavčarja 29. 8. 1943 centralnemu komiteju KPS, dok. št. 2935.

¹⁰³ Tone Ferenc, Primorska, str. 707.

¹⁰⁴ A IZDG, fasc. 532, Poročilo pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko 27. 8. 1943 centralnemu komiteju KPS.

¹⁰⁵ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 1045, 1046; Lado Ambrožič-Novljan, Petnajsta divizija, Ljubljana 1983, str. 85.

¹⁰⁶ Isto, str. 847; A IZDG, fasc. 9, Navodilo centralnega komiteja KPS 20. 12. 1943 divizijskim sekretarjem.

Ko so spomladi 1943 ukinili funkcijo treh pomočnikov politkomisarja glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, so maja 1943 imenovali samo enega namestnika politkomisarja glavnega štaba, in to iz vrst KPS. Najprej je to dolžnost prevzel v drugi polovici maja Ivan Kavčič-Nande, ki je že 30. julija 1943 padel. Od sredine avgusta 1943 pa je bil za več kot leto dni na tem položaju Viktor Avbelj-Rudi.¹⁰⁷

Če primerjamo organiziranost partije v slovenskih partizanskih enotah z ostalimi jugoslovanskimi enotami, moramo ugotoviti, da so obstajale določene razlike. Medtem ko na najnižji ravni oziroma v temeljnih organizacijskih enotah partizanske vojske ni bilo razlik, pa so le-te obstajale pri višjih enotah.

Osnovna organizacijska enota partije je bila prav tako kot v Sloveniji četna celica. Partijsko organizacijo v bataljonu je vodil bataljonski biro, katerega sekretar je bil v skladu z navodili centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije z dne 29. januarja 1942 namestnik političnega komisarja bataljona, razen v primeru, če ta ni bil član partije, kot so bili primeri v nekaterih bosansko-hercegovskih enotah.¹⁰⁸

Odredi so prav tako imeli samo partijskega organizatorja, ki je bil običajno namestnik politkomisarja odreda. Bataljonske in odredne partijske organizacije so bile enako najtesneje povezane s partijskimi forumi na terenu.¹⁰⁹

Razlike pa so se pojavile v brigadah. Te niso imele brigadnega biroja, temveč samo namestnika politkomisarja brigade, ki je opravljal dolžnost sekretarja partijske organizacije v brigadi. Njim so bili v pomoč vsaj od sredine leta 1942 politični oddelki kot organi centralnega komiteja KPJ. Njihova naloga je bila pomagati pri izvajanju in razvijanju partijsko-organizacijskega dela v brigadni partijski organizaciji in splošno politično propagandnega dela v sami brigadi kot tudi na terenu. Člani političnih oddelkov niso predstavljali partijskih forumov in so bili kot taki le člani štabne celice brigade, odgovorni pa centralnemu komiteju.¹¹⁰

Tudi v teh enotah vprašanje vodstva partijske organizacije v letu 1942 še ni bilo enotno rešeno. Tako je na primer sekretar oziroma namestnik politkomisarja Liške brigade poročal konec oktobra 1942 centralnemu komiteju Komunistične partije Hrvatske, da so do nedavnega zaradi pomanjkanja ustreznih navodil opravljali dolžnosti sekretarja kar politkomisarji, čeprav je bila organizirana partijska organizacija že po vseh bataljonih.¹¹¹

S formiranjem divizij konec leta 1942 so začeli ustanavljati partijska vodstva tudi na tej ravni. Partijski biro I. proletarske divizije so na primer ustanovili že 23. novembra 1942. Divizijske biroje so sestavljali namestniki politkomisarjev brigad, vključenih v divizijo, ter politkomisar divizije, sekretar biroja pa je bil vedno eden izmed namestnikov politkomisarjev brigad in ni mogel te dolžnosti opravljati politkomisar divizije.¹¹²

¹⁰⁷ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 1037.

¹⁰⁸ Zbornik NOV, del IX, knjiga 1, dok. št. 29.

¹⁰⁹ Zbornik NOV, del II, knjiga 3, dok. št. 150.

¹¹⁰ Zbornik NOV, del IX, knjiga 1, dok. št. 104 in 132 ter knjiga 2, dok. št. 90.

¹¹¹ Zbornik NOV, del IX, knjiga 2, dok. št. 36.

¹¹² Zbornik NOV, del IX, knjiga 2, dok. št. 57, 67.

Ustanovitev korpusov, tudi konec leta 1942, ni povzročila spremembe v vodstvu partije. Pri korpusu je bila samo korpusna štabna celica, vezana na partijski forum pokrajine, kjer je korpus operiral.¹¹³

Omenjene razlike so začeli odpravljati v Sloveniji šele po kapitulaciji Italije. Na seji centralnega komiteja KPJ sredi oktobra 1943 so namreč sprejeli sklep, da je potrebno strukturo partijske organizacije v slovenski vojski »prilagoditi splošni organizacijski strukturi Partije v NOV in likvidirati obstoječe specifičnosti«.¹¹⁴

L'ORGANISATION DU PARTI COMMUNISTE DE SLOVÉNIE DANS LES TROUPES DE PARTISANS DE 1941 À 1943

R é s u m é

En accord avec les principes d'organisation du Parti, c'est-à-dire que chaque membre devrait être engagé au Parti, le parti obtint dans les troupes des partisans sa forme d'organisation. Celle-ci se développait et perfectionnait parallèlement et avec un certain décalage de temps par rapport à l'évolution de l'organisation des troupes de partisans.

L'unité organisatrice de base, la seule forme d'organisation en 1941, c'était la cellule de la compagnie qui unissait tous les membres du Parti communiste de Slovénie dans une compagnie et elle était dirigée par le secrétaire de la compagnie. A partir de 1942, on commença peu à peu à fonder des formes du parti au niveau du bataillon, des bureaux de bataillon (composés des représentants des cellules du parti de compagnie et de l'état-major du bataillon) quoique le développement organisateur et le nombre des membres du Parti ne suivent pas la croissance rapide des troupes de partisans ce que fut même objet de critique à la conférence de Cimk en juillet 1942. Dans les détachements (qui se formaient à partir d'avril 1942) on n'établissait pas de formes du parti mais seulement des soi-disant organisateurs du parti auprès des états-majors des détachements. Soit les compagnies, bataillons ou détachements indépendants avaient toujours une caractéristique typique, c'est que leurs organisations de parti étaient étroitement liées avec l'organisation du parti sur le terrain.

La fondation des brigades à partir de l'été 1942 influença la construction ultérieure de l'organisation du parti. Des bureaux de brigade furent fondés comme organes suprêmes du parti qui étaient directement liés au comité central du Parti communiste de Slovénie à cause de leur principe de fonctionnement par des manoeuvres. La fondation des divisions en juillet 1943 n'apporta à l'époque traitée aucun changement de l'organisation puisque les comités du parti au niveau de division ne furent fondés qu'à partir du printemps 1944. Dans toutes les troupes, les fonctions de secrétaire étaient en principe exercées par les commissaires politiques adjoints.

Le nombre des membres du Parti et le renforcement de l'organisation qui est lié à la croissance du nombre variaient de province en province. Tandis qu'en 1944 dans toutes les provinces les membres du Parti communiste de Slovénie joignaient en masse les troupes des partisans (515 membres et 37 candidats) l'organisation la plus forte du parti plus tard se trouvait en Basse Carniole et en Carniole Centrale où les troupes de partisans étaient les plus nombreuses. A la fin de l'année 1942, il y eut dans toutes les troupes de partisans 550 membres et 300 candidats pour des membres du parti et à la fin de 1943, 1200 membres environ et 500 candidats.

¹¹³ Zbornik NOV, del IX, knjiga 2, dok. št. 67.

¹¹⁴ Arhiv CK SKJ, Zapisnik seje CK KPJ z dne 16.—18. 10. 1943, CK KPJ 1943/721 (fotokopija originala v ZA CK ZKS).